

II 5.

Náprava měny.

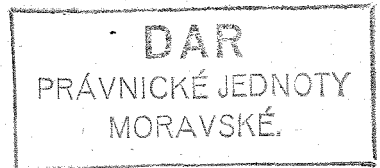
Napsal

PROF. DR. ALBÍN BRÁF.

Zvláštní otisk pojednání, uveřejněného v únorovém sešitu 1885. „čes.-mor.
národního hospodáře a samosprávného věstníka“ v Brně.

PJM 55

Brno 1885.

Tiskem Ant. Kindla.

ÚSTŘEDNÍ K. V. HOVNA
P. PRÁVNICKÉ FAKULTY UJEP
STARÝ FOND
C. inv.: 02541P

I.

Papírová měna v onom slova toho smyslu, který se běžným stal v nynějším názvosloví národohospodářském, jest charakteristickým zjevem v dějinách novověkých hospodářství státních. Jakožto prostředek užívaný ku překonání velikých úkolů finančních objevuje se již takřka na úsvitu vývoje moderního úvěru veřejného. Historie hospodářská vypravuje sice o nejednom případě, kde samovládci neb správcové republik starého i středního věku *) v okamžitých tísňích vypomáhali sobě dočasným výdajem známek z nedraheho kovu, z kůže neb i z papíru, repraesentujících minci z drahokovu, ale z pravidla jen na přechodnou výpomoc a v rozměrech neznámých, ze kterých snadno bylo jim vrátiti se k poměrům normálním konečnou záměnou vydaných známek za drahý kov. Hustější než tyto případy, ba pravou nemocí národohospodářskou ve středověku, bylo zlehčování mince, k němuž utíkali se panovníci i ještě v dobách, kde nedostatečná vědomost o pravé povaze peněz nemohla jim více býti na omluvu. Vrchol tohoto zlořádu a přímo již historickou přechodní formu k novověkým zjevům papírové měny spatřujeme v oněch nemírných emissích peněz nebo lépe peněžních známek z nedraheho kovu, hlavně měděných, s nepatrnou hodnotou skutečnou („vnitřní“), kterým dán nucený oběh o vysoké hodnotě nominalní. **) Filipp III. ve Španělsku, Karel XII. ve Švédsku a vladařové ruští v letech 1656. — 1663., pak 1723. — 1756.

*) Hojný výběr těch případů u Roschera. (System der Volkswirtschaft III. díl str. 237. a násl.)

**) Srov. A. Brückner Finanzgesch. Studien. Kupfergeldkrisen. (Petrohrad 1867.)

neostýchali se ve finančních tísňích sáhnouti k tomuto prostředku, kterým uvalili na podané svoje neskonale zmatky a svízele hospodářské, na vlas podobné oněm, které dle zkušenosti způsobeny bývají nemírným výdajem nesměnitelných peněz papírových s oběhem nuceným. Vždyť tu vskutku — až na rozdíl v látce — vše ostatní bylo stejné, i účinky, jako zejména: nemožnost zachovati ony známky při hodnotě jejich zákonné přese všechny násilné hrozby a tresty, disažie jejich proti drahokovu sráznými skoky rostoucí, nejistota a převraty v cenách i v poměrech úvěrních, ba konečně i protnutí gordického uzlu zmatků mincovních hlubokým snížením dosavadní nominalní hodnoty dotčených mincovních známek, tedy t. zv. zákonnou devaluací.

Touž dobou, když ve Švédsku Karel XII. zaplavoval zemi úhlednými plíškami svých „zámek mincovních“ i svými „mincovními cedulemi“, marně se snaže zadržeti rostoucí úpadek jejich hodnoty, stála na Západě evropském Francie na práhu své první velké katastrofy finanční, na které „banka královská“, dílo Lawovo, účastnství měla svou pro tehdejší poměry přílišnou emisi bankovek (r. 1720.: 2696 mil. livrů). Nemýlíme se asi, spatřujeme v tomto pověstném díle Lawově počátek oněch významných zjevů v hospodářských dějinách dvou posledních věků, jejichž pramenem bylo příliš vydatné použití, ba nezřídka přímé zneužití tiskařského lisu bankovkového neb státovkového ve službách stísněných financí státních.

Kdokoliv rozhlíží se po dějinách evropských států ve století 18. a 19. — nechť si to již činí pouze ze stanoviska hospodářského nebo povšechnějšího — pozornosti jeho neujde zvláštní úloha, která v této době boření a tvoření, rozpadání se a slučování států připadla t. zv. papírové měně. Sloužilať ona za prostředek z pravidla více méně nevyhnutelný ku provedení velikých politických úkolů, především oněch, jež řeší se na krvavých kolbištích válečných. V takových dobách, kde potřebí je největšího napjetí finančních sil, berní šroub nepůsobí a pravidelné zdroje půjček nesnadno přístupnými činí nedůvěra, ba druhdy docela je zamýká. Tu obětuje se účelu politickému statek jinak neocenitelný: spořádané poměry peněz a vůbec oběžných (cirkulačních) prostředků. Banky cedulové,

v dobách normalních organy obchodu soukromohospodářského, jenž podle měnicí se potřeby poskytují eskontem směnek nebo půjčkami na movité zástavy potřebná platidla, služebními se stávají potřebám státních financí. Bankovkový lis tiskařský je v činnosti nikoliv pro potřeby kupce a fabrikanta, nýbrž pro většího a neskromnějšího dlužitele, pro stát, který za to zbavuje banku povinnosti k výplatě bankovek, tohoto nejpůsobivějšího korektivu proti nadpotřebným emisím, a proti nedůvěře příjemců bojuje prohlášením bankovek za platidlo zákonné. Anebo stát pomáhá si příměji — vydáním vlastních svých úpisů, zastupujících minci, ale prozatím za ni nesměnitelných a opatřených vlastností zákonného platidla netoliko naproti pokladně státní (při placení daní, koupi státního majetku a pod.), nýbrž i pro obchody soukromoprávní. Po případu užije stát oběho prostředku, i pomoci bank, i vlastních státovek, jakož vůbec hojná emise nesměnitelných státovek vždy bývá příčinou, že banky nuceny jsou výplatu svých bankovek zastaviti, třeba státu ničeho nebyly půjčily. (Severoamer soustátí 1862.)

Jest s důstatek známo, že finanční operace způsobu právě vypsaneho nesloužily jenom důležitostem dynastickým nebo legitimistickým. Anglické kolonie severoamerické — nynější Spojené Obce — podstoupivše ve století minulém památný boj za samostatnost svoji, sáhly právě tak k měně papírové, v jednotlivých koloniích těch již dříve obmezenou měrou použité*), jako se v našich časích bez pomoci její neobešla Itálie, bojujíc za sloučení své v jednotný národní stát. Rusko již více než století snáší svízele papírové měny, ale za tu cenu šířilo své hranice na Východ a hájilo na Západ, i mohlo nésti prapor osvobození na temena Balkanu. I sama bohatá Anglie, účastnic se válek Napoleonských vojsky i peněžními subsidiemi, neušla nutnosti dlouholeté restrikce bankovní (r. 1797—1821.)

Spojené Obce severoamerické v letech šedesátých velmi vydatně pomáhaly si nesměnitelnými státovkami v propuklé válce občanské. První, druhá i třetí republika francouzská bez měny papírové se neobešly, ba první svými assignaty podala právě tak

*) William G. Sumner: A history of american currency with chapters on the english bank restriction and austrian paper money. (New-York 1878. str. 5 a. násl.)

německými pomoci banky francouzské, skvělý, následování hodný příklad děsně odstrašující, jako třetí, uživši v zápasu svém s voji příklad moudrého upotřebení měny papírové podala. Jaký význam měly v Rakousku války, zvláště Napoleonské, v době t. zv. bankocetlí, jaký události r. 1848. a let válečných pozdějších pro nynější naši měnu papírovou, všeobecně jest známo. Tím arci výpočet případů ještě nikterak úplným se nestal, bylo by zmíniti se z doby minulé i přítomné o nejednom z menších států evropských. Ba k úplnosti bylo by potřebí uvéstí, kterak i strany odbojné v revolucích a válkách občanských ochotně sahaly k finanční pomoci peněz papírových, jakož ukazují dějiny revoluce uherské v r. 1848. a občanské války severoamerické.

Avšak, byť i měla měna papírová, jak tyto ukázky dosvědčují, svou — abychom tak řekli — světodějnou missi, svou v politických a finančních příčinách se zakládající relativnou oprávněnost, přece ve případech nejhustších, vykročivši z mezí národohospodářsky nezávadných, stala se v účincích svých pramenem více méně těžkých béd hospodářských, které tu vypisovati nemůžeme, však pro které vždy, dříve či později, stal se nezbytným návrat k poměrům normalním, tím těžší, čím větších rozměrů zlo nabylo. Způsob, jakým se tento návrat, jakým tedy náprava měny se provádí, arci různý bývá podle toho, jakých rozměrů emise peněz papírových s oběhem nuceným nabyla. A právě v této příčině lze znamenati, že celkem státní evropské v novější době, poučení zkušenostmi dřívějšími, nebezpečného onoho prostředku naučili se užívati opatrněji, racionálněji. Nápadný jest rozdíl mezi staršími případy — až na jedinou výjimku — a nejdůležitějšími dosavadními z časů nejnovejších. Starším, vyjmouc Anglii, společna jest totiž především nemírnost emisí, nejsoucí v nížádném poměru k potřebě platidel a měnidel v zemi. Tak obnos tak zv. assignatů, vydaných v první revoluci francouzské a fundovaných dle prvotních úmyslů na statky státem konfiskované, při jejichž budoucích prodejích měly za platidlo sloužiti, v krátké době sedmi let (1789.—1796.) vzrostl na 45 miliard livrů, ze kterých 40 miliard vsutku v oběhu bylo. Bankocetle rakouské, jejichž emise počala r. 1762. jedním milionem zlatých,

do konce r. 1810. vzrostly na sumu 1060 mil. zl., assignaty ruské od r. 1768. do r. 1817. čísla 836 mil. rublů dcsáhly.

Ba i oněch 200 mil. dollarů,*) vydaných od Spojených Obcí amerických mezi lety 1776.—1780. v bojích za osvobození od nadvlády evropské, sem náleží, bylať to suma pro tehdejší obyvatelstvo, 3 mil. duší čítající a namnoze přímo v poměrech naturalního hospodářství vězíci, z míry nepřiměřená.

Z dotčené povahy starších emisí měny papírové, zde některými příklady objasněné, vyplynul jakožto následek více méně nezbytný i zvláštní způsob konečné nápravy měny. Neboť ve všech těch případech dostavilo se s rostoucím množstvím vydaných peněz papírových i rostoucí poklesnutí jejich hodnoty, kteréž předkem zračilo se v ohromném jejich disaziu naproti drahému kovu a manifestovalo se ve vysokých cenách všeho za ně kupovaného zboží. Budiž tu jenom ve příčině disaziu ke známým příkladům poukázáno, totiž ke francouzským assignatům, kteréž v době emise nejvíce rozpjaté klesly naproti kovu na $\frac{1}{200}$ až $\frac{1}{300}$ své hodnoty nominalní a ke kursu stříbra v rakouských bankocetlích, který obnášel průměrem r. 1799. ještě jen 108, r. 1810. již 489. Mnohem drastičtější příklady podávají dějiny papírových peněz ve Spojených Obcích ze století minulého. Ovšem, právě ve případech posledním, provedla se náprava měny prostě tím, že obchod na konec papírových peněz, až k úplné bezcennosti pokleslých, prostě užívati přestal, takže celá emise 200 mil. dollarů nabyla fakticky rázu válečné daně, jejíž břímě měrou velmi nestejnou na majitele jejich dopadlo. Zato v případech výše uvedených a podobně v Rusku r. 1839. za účelem nápravy měny sáhlo se ku t. zv. devaluaci zákonné, to jest k zákonnému snížení nominalní hodnoty peněz papírových na obnos přiměřený asi té pokleslé hodnotě, jakéž ony skutečně v obchodu byly nabyly.

Arci nekaždá zákonná devaluace již také nápravu měny způsobí. Podaříť se tato jen tehdy, jestliže zákonná devaluace peněz papírových spojí se se záměnou jejich buď přímo za hotové aneb aspoň

*) Sumner udává (str. 46.), že sice celkem 350 mil. vydáno, ale pochybuje, že by kdy více než 200 mil. dol. najednou bylo bývalo v oběhu. Již na jaře 1780. kurs jejich klesl na 2% nominalní hodnoty.

za poukázky (bankovky, státovky) bezprostředně za kov směnitelné. Protože ona podmínka splněna nebyla, nepodařila se ani zákonná devaluace vzpomenuých assignatů francouzských, r. 1796. poměrem 30 : 1 nařízená, neboť byly assignaty tímto poměrem zaměněny za nové nesměnitelné papíry, t. zv. mandaty territorialní, jejichž nové nemírné emise neuchránily je hlubokého úpadku hodnoty. Podobně první rakouská devaluace zákonná, patentem ze dne 20. února 1811. záměnou za t. zv. směnné listy („Einlösungsscheine“) provedená, nevedla ještě k nápravě měny, ježto ony směnné listy bezprostředně za kov směnitelné nebyly a hned od prvopočátku disažio měly. Pozdější vydatnou emisi t. zv. anticipačních listů vzrostla suma vydaných peněz papírových do r. 1816. zase na 633 mil. zl. a teprve opět zákonná devaluace, po zřízení banky národní poměrem 250 : 100 stanovená a záměnou za směnitelné bankovky této banky provedená, definitivnou nápravu měny způsobila.

V nejedné příčině zajímavější jsou dějiny ruského pokusu o nápravu měny z r. 1839., resp. 1843. Výše vzpomenuá emise peněz papírových, kteráž počala r. 1768., záležela z assignatů, vydávaných dvěma státními bankama, jež r. 1786. v jedinou banku assignatovou byly sloučeny, vedle které v život stoupla řada ústavů depositních, rovněž státních, jakož vůbec až hluboko do stol. 19. všecek obchodů úvěrní v Rusku o státní a některé komunální ústavy bankovní se opíral. *) Již r. 1810. — když byla cena papírového rublu následkem stále nových, značných emisí na třetinu nominální poklesla — zamýšlelo se, zmenšiti prodejem státních domén a pomocí půjček zahraničných obnos assignatů v oběhu na 200 mil. rublů, a tím měnu napravit. Leč válečné události tento plán zmařily. Nový výdaj assignatů nastal, a kdežto dříve zákonným platidlem pouze naproti státní pokladně byly, dostalo

*) Max Wirth Handbuch des Bankwesens (3. vyd. 1883. str. 456. a násl.) Pro vyličení pozdějšího vývoje užili jsme kromě tohoto spisu ještě článků: Über den Geldumlauf in Russland und über den Werth der russischen Creditbilletts v. Russische Revue, 1879. seš. 5, pak Les finances de la Russie depuis la dernière guerre d'Orient (Journal des économistes. sv. XXI. str. 390. a násl.) od Arthura Raffaloviche. Stručný přehled u Leroy-Beaulieu Traité de la science des finances (3. vyd. 2. sv. str. 655 a násl.)

se jim od r. 1812. této povahy všeobecně, pro všecek obchod soukromoprávní, avšak způsobem zcela zvláštním. Nebyl to nucený oběh podle hodnoty nominální, nýbrž dle ceny tržní, dle kursu, kterýž se v následujících letech tak pevně ustálil na 25% hodnoty nominální, že ani zvýšený výdaj assignatů do r. 1817. (od r. 1809. ze 533 mil. na 836 mil. rublů), ani pozdější redukce jeho pomocí půjček na obnos značně menší (r. 1824 : 595 mil. rublů) ničeho v tom nezměnily, naopak s rostoucí potřebou měnidel a platidel v zemi zase mince do oběhu vešla. Proto byl úkol regulace, ku kterému r. 1839. se přikročilo, snadný. Dánť toho roku assignatům zákonný kurs 28.³⁷% hodnoty nominální, vyšší tudíž, nežli byl v obchodu, protože v tom vyšším kursu byly již dříve u pokladen státních přijímány při placení daní. V tomto pak kursu, tedy poměrem 350 za 100, byly dosavadní assignaty, počínajíc rokem 1843., za „kreditní billety“ kovem směnitelné zaměňovány, kterážto operace rokem 1851. se skoncovala. Zároveň s assignaty změněny za kreditní billety i „depositní billety“, vydávané od r. 1840. nově utvořenou depositní pokladnou na sumy v drahém kovu u ní ukládané. Tyto arci vyměněny za kreditní billety al pari, i byla pro obnos příslušný nadál plná úhrada kovem předepsána, kdežto pro onu část kreditních billetů, jež za assignaty v oběh vydána byla (170 mil. rublů), jen úhradní fond 28½ mil. rublů ustanoven, kterýž na tu předepsanou výši ani přiveden nebyl, když obecnstvo si výměn za hotové nežádalo. I tak bylo r. 1853. v oběhu jen 333 mil. rublů, pro něž tenkrát úhrada v kovu sumou 161 mil. rublů chována.

Avšak válka krímská úsilovné dílo nápravy, sotva provedené zase podvrátila, bylať příčinou, že se emise „billetů úvěrních“ mezi lety 1854.—1857. o 401.⁸ mil. zvýšila, tak že koncem r. 1858. celkem 735 mil. *) obnášela, a výplata drahým kovem již tři léta před tím zastavena.

Jakkoliv do r. 1859. výše udaný obnos o 105 mil. byl zmenšen, přece nedostačilo toto opatření, aby uvedlo billety na pari se stříbrem, pročež r. 1860. učiněn nový, v nejedné příčině

*) 13% v cedulích na 1 a 3 rubly, 17% 5ti- a 10ti-rublových, zbytek na vyšší obnosy (25, 50, 100 rublů).

zajímavý pokus, napravití měnu. Starý plán z r. 1810. obnoven. Měla se totiž provést pomocí prodeje státních statkův a zahraničních půjček redukce obíhajícího obnosu úvěrních bilietů na 200 mil. rublů. Než, aby nezbytným delším průtahem příslušných operací záměna za hotové nebyla příliš zdržena, měla zatím nová banka říšská, postupujíc dle zvláštního jí daného plánu, přivésti biliety na pari. Ještě tedy, nežli vůbec s redukcí se počalo (a v tom byla základní chyba celé té osnovy), sesílen prostě půjčkou zahraničnou záměnný fond banky a 1. dnem května 1862. počaly se vyměňovati biliety za kov s aziem nejprvé 10 $\frac{1}{2}$ %., kteréž pro měsíc srpen téhož roku na 8 $\frac{1}{2}$ % ustanoveno a odtud sestupně každý měsíc o $\frac{1}{2}$ % mělo býti snižováno, tak aby počátkem r. 1864. výměna al pari nastati mohla. Plán k nápravě měny byl tedy takový: přivésti papírové peníze záměnou s disaziem, sestupně klesajícím, na pari a pak teprve snížití pomocí finanční operace výše udané obnos jejich obíhající. I zdálo se na první pohled, že se dílo podaří, neboť nejenom že z počátku záměny za kov nebyly značny, nýbrž nastal zcela neočekávaně i proud opačný. Místo bilietů přinášěn naopak bance drahý kov k záměně za biliety s aziem podle tarifu výše naznačeného. Bylo to arci jen dílo spekulace, která viděla v tom prospěch svůj prodati dnes bance kov s aziem 10 $\frac{1}{2}$ %., aby jej za nedlouho s aziem značně sníženým zase vybrala.

Teprve počátkem r. 1863. list se obrátil, houfný návrat bilietů k výplatě úhradu kovovou rychle stenčoval a záměr, doplniti ji rychle pomocí půjčky zahraničné, polským povstáním byl zmařen. I tak nezbylo jiné cesty, nežli opětne zastaviti výplaty.

Plán nápravy měny tudíž pro ten čas se nezdařil. Další vývoj poměrů nebyl více snahám podobným přízniv. Říšská banka, majíc provésti likvidaci zrušených depositních ústavů, jichž kapitál, pokud státu nebyl půjčen, byl umístěn většinou v půjčkách hypotečních, často cífovala se v nesnázích, i pomaháno jí aspoň přechodně novými emissemi bilietů. K tomu konečně přistoupily veliké udalosti politické, válka turecká, jejíž náklad asi třetinou uhrazen byl novou emisí peněz papírových, tak že oběh jejich do konce r. 1878. na 1182 mil. rublů vzrostl a od té doby jen skrovnou měrou bylo možno jej zmenšiti.

Ruskému projektu k nápravě měny z r. 1860., o jehož nezdaru právě byla řeč, v některých kusech za vzor sloužil způsob, jakým mnohem dříve jinde náprava měny byla provedena s výsledkem šťastným. Bylo to v Anglii, o kteréž již výše řečeno bylo, že byla udalostmi politickými na sklonku minulého věku, r. 1797., přinucena k „restrikci bankovní“, t. j. k suspensi výplat banky anglické, u níž stát již od založení jejího byl zadlužen a právě v oné době značných nových půjček byl si vymohl. Teprve počátkem století 19. objevilo se azio, kteréž pak po celou dobu trvání restrikce se udrželo. O příčinách tohoto azia a tehdejší politice bankovní vznikly tenkrát parlamentární i literární spory, náležející dosud k nejvzácnějšímu materialu literatury národohospodářské o bankovkách a politice bankovní, ježto se v nich nejvěhlasnější národohospodářští spisovatelé angličtí té doby zúčastnili vedle přčetných politických a bankovních veličin. *) Nebudíž na tomto místě rozhodováno, zdali byl příčinou tehdejšího azia vskutku převýdaj (overissue) bankovek nebo jiné okolnosti. Zde toliko stručně naznačena budíž metoda, podle které návrat ke pravidelným poměrům byl proveden, když po ukončených válkách napoleonských možno bylo k němu přikročiti. Stalo se tak zákonem ze dne 2. července 1819. (59, Geo. III. c. 59.), jehož původcem byl Peel, a který bance, jež mezi tím byla své zásoby drahého kovu rozmnožila, nařídil, aby od 1. února 1820. až do října téhož roku zaměňovala bankovky své za zlato poměrem 4 l. 1 sh. za unci zlata (tedy se ztrátou 4 $\frac{1}{2}$ %., ježto pari činí 3 l. 17 sh. 6 d.), odtud do května 1821. poměrem 3 l. 19 sh. 6 d., na to až do května 1823. poměrem 3 l. 17 sh. 10 d., načež měly výplaty al pari nastati. Avšak příznivý stav banky způsobil, že již od 1. května 1821. mohly nastati normalní poměry výplaty. Anglická náprava měny z r. 1819.—1821. má tudíž podstatně jiný ráz, nežli ostatní starší regulace valuty, o kterých dosud jsme jednali, za to jest příbuzna třem v době nejnovější provedeným, kterým věnovati zamyšlíme zmínku obšírnější.

*) Nejdůležitější jest v té příčině arci zpráva komise, r. 1810. k vyšetření poměrů dosazené. („Report from the select committee on the high price of gold bullion“. Otištěný nověji jako appendix k dílu Sumnerovu výše uvedenému.) O celé příslušné sporné literatuře spis Wagnerův: Geld- und Credittheorie der Peelschen Bankakte; z historického stanoviska hlavně Tooke u. Newmark: Geschichte der Preise (d. in 2 Bänden von Asher)

II.

Majíce vypočítati trojí se zdarem provedenou nápravu měny z doby nejuvnější, počínáme Francií nejenom z té příčiny, že ona s tím úkolem dříve byla hotova, než ostatní dva státové, o nichž bude řeč, nýbrž i proto, že případ její ze všech jest nejjednodušší. *) Papírová měna francouzská z let 1871.—1878. i způsob odstranění jejího jest nad to historické unicem, ba řekli bychom nejraději státohospodářský vzor, jak v časech tísně tohoto prostředku užiti sluší, vzor aspoň pro státy národohospodářsky a finančně vyvinutější. Lze-li starší emise papírových peněz ve Francii věku XVIII., Lawových bankovek za monarchie a assignatů i mandatů za první republiky, přirovnati akutní nemoci s rychlým průběhem, papírovou měnu ruskou nebo rakouskou plíživé chronické nemoci, tož byla papírová ta nemoc uvalená na Francii událostmi válečnými z roku 1870. a 1871. toliko krátkou chorobou, které zdravé jinak tělo nemocného a moudrost lékařů zabránily vyvinouti se v nebezpečnou krizi.

Ačkoliv Francie, tento politický Proteus, prodělala v našem století hojnost politických převratů, přece si zachovala až do řečené války spořádané poměry peněžního oběhu. Jenom na krátko následkem událostí r. 1848. nutno bylo sprostiti banku povinnosti k výplatě bankovek hotovými. Stát sice již před rokem 1870. častěji stal se dlužníkem banky, ale vždy rozměry neznatelnými a dluhoval bance při počátku francouzsko-německé války vůbec pouze 60 mil. franků, dluh to již starší z r. 1857. Bankovky banky francouzské zněly až do r. 1870. vždy jen na větší obnosy, nejméně na 50 franků, a oběh jejich činil r. 1869. 1381 mil. franků, z čehož bylo v cedulích znějících

na 1000 franků	826. ₅ mil.
„ 500 „	139. ₅ „
„ 200 „	8. ₀ „
„ 100 „	366. ₅ „
„ 50 „	38. ₈ „

*) Sledujeme hlavně líčení výtečného spisu prof. Rich. Kaufmanna: „Die Finanzen Frankreichs“ (Lipsko 1882.); k tomu Leroy-Beaulieu n. u. m. str. 678. a násl. a Blockův „Annuaire de l'économie politique“ v příslušných ročnících.

Za 1.₈ mil. bylo cedulí na obnosy vyšší 1000 franků.

Hned na počátku války dán bankovkám banky francouzské oběh nucený. Nová republika, prohlášená po krvavém dni sedanském, odhodlavši se pokračovati ve válce, ocitla se záhy v neblahé finanční tísní. Prozatímní vláda, jež se z ohrožené Paříže nejprve do Toursu a pak do Bordeaux uchýlila, užila tu pomoci nejbližší a na ten čas jediné.

Opatřila si totiž půjčku od banky francouzské prvotně obnosem 800 mil. franků, 6 procenty záročitelnou. Nejsou sice z té doby po ruce žádné pravidelné záznamy bursovní o kursu drahých kovů, nicméně známo jest, že za nejprudšího víru války nedosáhlo ažio zlata ani 3%, což dokonale se vysvětluje z toho, že vůbec cirkulace mincí a zásoby jejich u soukromníků byly a jsou ve Francii vždy značny. Když po válce nastal těžký úkol, sehnati potřebné obnosy pro náhradu válečnou, rozšířen bankovní dluh na 1530 mil. franků, ve kterémžto čísle zahrnut jest již i starší dluh 60-milionový. Avšak ještě v plném proudu těžkých operací finančních pomýšleno na uspořádání poměru státu k bance a upravení její cirkulace a to zejména v těchto směrech: 1. Úroková míra státního dluhu u banky snížena ze 6 na 3% a konečně (od 1. ledna 1872) na 1%. 2. Dovolená emise bankovek zákonně ohraničena na určité maximum. Byloť ono již při prohlášení nuceného oběhu na 1800 mil. a dva dny na to na 2400 mil. stanoveno, však 19. prosince téhož roku na 2800 mil. zvýšeno a konečně 15. července 1871. na 3200 franků vyměřeno, kteréžto výše ostatně skutečný oběh bankovek nikdy nedosáhl. 3. Nejdůležitější, a vzhledem k nesnadným poměrům financí v pravdě pamětihodné, bylo ustanovení zákona z 20. června 1871., kterým nařizeno, aby se každoročně do rozpočtu vzala splátka 200 mil. franků k umoření dluhu u banky. Význam tohoto ustanovení každý cení, kdo uváží, že válka uvrhla okolo 10 miliard franků nových dluhů na stát, ztrátou odstoupených krajů vydatného pramene dosavadních příjmů zbavený, a že nastal finanční správě nad míru nesnadný úkol, aby pomocí zvýšených příjmů uhradila řádné výdaje o 700—800 mil. franků vzrostlé. Způsob, jakým ten úkol rozřešen, sice z části z nátlaku poměrů, než z části zajisté i z ducha francouzské finanční politiky

se vysvětluje. Náležíť k význačným stránkám jejím nechuť ke změnám v oboru platné soustavy daní přímých. Proto kromě 45%ⁿⁱ přírážky k tak zvané dani patentní (živnostenské) a zvýšení daně ze statků mrtvé ruky (taxe de maine morte), všechny ostatní prameny rozmnožených příjmů hledal stát v oboru spotřebních daní, zápisných poplatků a kolků. Vedlo by daleko, kdybychom v té příčině pouštěli se ehtěli ve výpočet podrobný. Dostačí připomenouti, že kromě nových daní přepychových (z kočárů a koní kočárových, kulečnicků) a 20%-ní daně ze členských příspěvků spolků zábavních, i kromě četných zvýšení dosavadních daní spotřebních, celá řada nových předmětů spotřební dani podrobena, tak zejména papír, svíčky stearinové a voskové, olej, ocet, cichorie a mýdlo. I též zvláštní 5%^o daň z dopravy zboží po železnicích a dokonce i nový monopol (sirkový) přibily. *) Budiž stranou nechána otázka, zdali veskrz nezbytno bylo, takovouto cestou se bráti. Jisto jest, že již r. 1875. finanční rovnováha zjednána a roku 1876. dosažen i přebytek příjmů.

Za takových okolností nebylo nesnadno dostáti přesně závazku v příčině splátek bankovního dluhu. Podle úmluvy ze dne 3. srpna 1875. měla touž chvíli, kde dluh státu u banky na 300 mil. franků klesne, povinnost k výplatě bankovek zase nastati. Chvíle ta nadešla 1. lednem 1878., o tři léta dříve, nežli prvotně bylo zamýšleno.

Rok na to dluh státu u banky úplně byl zhlazen. Banka ovšem mnohem dříve, nežli dle zákona vázána byla, s výměnou bankovek svých počala (r. 1874.), neboť ažio hned po zapravení válečné náhrady Německu na dobro zmizelo.

Bylo již pověděno, že skrovná míra ažia, přechodně po čas zápletek válečných se objevivšího, vysvětluje se z poměrně hojného oběhu mince ve Francii. Nicméně přece události válečné a zvláště placení veliké náhrady nelítostnému vítězi část drahého kovu do-

*) Od r. 1877. byla v oboru některých nepřímých daní a kolkových poplatků, daně živnostenské, však též pošty a telegrafů některá snížení sazeb provedena, některé z nepřímých daní zvláště obtížných i zcela zrušeny (z mýdla a cichorie a z dopravy nákladů po železnicích). Srov. Kaufmann str. 703.

mácímu oběhu odňalo. *) Tuto mezeru vyplniti bylo úkolem bankovek, znějících na obnosy nižší, nežli dříve se připouštělo. Již 12. srpna 1870. dovolena bance emisse bankovek 25-frankových, na to 12. prosince zmocněna vydávati cedule o 20 francích, konečně (19. prosince) i 10ti- a 5ti-frankové.

Desítifrankové sice vůbec nevydány, ale ovšem velmi mnohé po 25, 20 a 5 francích. Po skoncovaných velikých finančních operacích, následkem války vzniklých, pomýšlelo se ihned na odstranění bankovek svěřících na nižší obnosy, aby zase místo měl hojnější oběh mince, kterou papír, v nejedné příčině pohodlnější, zatlačuje. Jeť zajisté značný oběh mince nejlepší ochranou proti krisím, kterým státy s rozsáhlou papírovou cirkulací v zápletkách politických i národohospodářských snadno podléhají. Jak účinně tomu úkolu vyhověno ve Francii, nejlépe vysvitne z přirovnání obnosů cirkulujících bankovek v rocích níže položených.

Obíhaloť bankovek	r. 1874.	r. 1880.
	milionů franků	
znějících na 1000 franků za . . .	719. ₃	1371. ₄
" " 500 " " . . .	183. ₆	202. ₂
" " 200 " " . . .	1. ₀	0. ₆
" " 100 " " . . .	884. ₅	571. ₇
" " 50 " " . . .	274. ₇	10. ₃
" " 25 " " . . .	28. ₆	0. ₇
" " 20 " " . . .	628. ₅	6. ₇
" " 5 " " . . .	93. ₆	0. ₉

*) Přimo od státu zapláceno na pětimiliardovou kontribuci arci jen 273 mil. franků ve zlatě a 239 mil. ve stříbrné minci francouzské, 125 mil. v bankovkách banky francouzské a 105 mil. v mincích a bankovkách německých. Ostatek po srážce ceny drah železných v území Německu odstoupeném (325 mil.) zapraven směnkami na místa německá, nizozemská, belgická, a anglická. Avšak vysoký kurs těch směnek podnítil spekulaci ke směněným operacím s cizinou, které z části kryla vývoz drahého kovu, tak že vymizelo jeho ze země mnohem více, nežli obnáší suma přimo od státu placená. O provedení dotčených operací směněných srovn. Say ů v „Rapport fait au nom de la commission du budget de 1875. sur le paiement de l'indemnit  de guerre etc., připojeuť k Sayově překladu Goschenova spisu o theorii směnek zahraničních. (Paříž, Quillaumin). Srovn. též Block ů v Annuaire na rok 1875.

Nescházelo hlasů, kteří kárali, že se cedule na nižší obnosy svědčící, příliš ukvapeně z oběhu braly, ježto obecnost jim bylo uvyklo a mělo pro ně oblibu. Avšak záruka, kterou osvědčený system tento podává stálosti měny, vyváží zajisté ohled na trochu více pohodlí obecnstva. —

Kdežto Francie novověká jest skvělým příkladem státu, který se neštítí velikých obětí finančních k odstranění papírové měny, pokud možná bezodkladnému, podávají nám Spojené Obce severo-americké naopak příklad státu, který, ačkoliv plnou toho možnost měl, přece z příčin finanční politiky sotva ospravedlnitelné celé desetiletí otálel s nápravou měny. Příčinou ku zavedení měny papírové zavedla jim válka občanská let šedesátých. První čas bylo mínění všeobecné, že válka dlouho nepotrvá a přípravy finanční byly tomu přiměřeny. *) Vláda splnomocněna vydati 50 mil. doll. státovek za kov směnitelných (demand notes) a za 250 mil. doll. pokladničních poukázek (treasury notes) 7,3% úročitelných, splatných za tři leta pomocí státní půjčky 6%ní, kteráž měla se v pozdější příhodné chvíli uzavřítí. Banky některé, zvláště novyorské, vydatnými zálohami vládu podporovaly. Než brzo se naděje ve krátký průběh války osvědčila klamnou. Banky cedulové, nejsouce s to vyhověti návalu obecnstva, žádajícího výměny bankovek za minci, zastavily na sklonku r. 1861. výplaty kovem. Vláda učinila podobně a nenalézajíc více pomoci u bank, jejichž zásoby byla vyčerpala, odhodlala se předložiti zákonodárnému sboru návrh na vydání nesměnitelných státovek s oběhem nuceným. Po debatě, již dle slov Sumnerových ovládal duch paniky, a ve které proti věcným důvodům se bojovalo zneužitými hesly vlasteneckými, schválen tento návrh a stal se dne 25. února 1862. zákonem. Výdaj nových státovek — jimž po zeleném jich rubu přezděno „greenbacks“ — původně na 150 mil. doll. obmezen, z nichž 50 mil. sloužiti mělo k tomu, aby se prvotní „demand notes“ z oběhu vzítí mohly. Ale již v červnu téhož roku povolen nový výdaj 150 mil. doll., ze kterých 35 mil. skládalo se ze státovek na 1 neb 2 doll. znejších. Byloť totiž nezbytno, posta-

*) Srovn. vyličení u Sumnera n. m. u. str. 179. a násl. Stručně Leroy-Beaulieu (str. 678). a — hlavně pokud se týče poměrů banky — Wirth (str. 210. a násl.)

rati se o malé obnosy k náhradě mince z oběhu pravidelného kvapně mízíci. Ano nastal záhy i nedostatek mince drobné, kterou stouparající azio vypudilo (podobně jako druhy v Rakousku), takže obchod na čas vypomáhati sobě musil všelijakými její surrogaty, zejména známkami poštovními i zvláštními poukázkami, vydanými od obcí neb soukromníků. Tu nezbylo vládě jiné cesty, nežli vydati papírové surrogaty drobné mince na obnosy pod 1 doll., jejichž celková dovolená suma na 50 mil. doll. vyměřena, ale plně nevyčerpána.

Potkalo-li se již před zavedeným nuceným oběhem uzavírání půjček trvalých (založených) s obtížemi, byly ony nyní tím větší. Citlivý kapitálový trh anglický, v této příčině především důležitý, stal se houževnatějším. „Lombardstreet zůstala zavřena národu, jenž zavedl měnu papírovou“ (Bagehot). Odtud vysvětlují se další nové emise greenbacků, vedle kterých obfaly i záročitelné poukázky na státní pokladnu, mající taktéž oběh nucený.

Ostatně za zvýšeným výdajem státovek šla v zápětí i rozmnožená emise bankovek se strany cedulových bank. *) Tyto banky, vesměs soukromé a velmi četné, až do počátku r. 1863. podléhaly zákonodárné moci jednotlivých států. Zákonem spolkovým ze dne 25. března 1863. (National Currency-Act and amendments) podrobeno bylo bankovníctví cedulové zákonodárné moci spolkové; dotčený pak zákon, předepsav pro nové, na základě jeho ve kterémkoliv státu zřízené banky („banky národní“), jednotná základní pravidla správy, neopomenul postarati se při tom zároveň o finanční prospěchy Unie. Obsahuje totiž ustanovení, že pro dokonalejší záruky bezokladného plnění svých závazků, zejména výplaty bankovek, povinno jest každé podnikatelstvo banky cedulové, nežli své obchody započne, uložiti u spolkového kontrolora oběživa (Comptroller of the currency) přiměřený obnos v dlužních úpisech spolkových, a smí pak vydati bankovky toliko do sumy, rovnající se 90% tržní ceny jeho deposita. **)

*) Oběh bankovek jejich obnášel r. 1861. 105 mil., r. 1861. 188, mil. r. 1862. 245 mil. doll. (Wirth n. u. m. str. 533).

**) Ostatní obsah zákona — pomíneme-li ustanovení o zřízení podnikatelstev „bank národních“ — jest tento: Celková emise bankovek bank národních nepřesahujž 300 mil. doll. (Později přenecháno kontroloru oběživa ustanoviti kontingent. a pro starší banky, které na půdu nového zákona

Rozvoj oběživa papírového za poměrů právě udaných v prvních šesti letech znázorňuje tabulka, jež následuje: *)

	Státovky (Greenbacks)	staré státovky (Demand notes)	papírové drobné (Fractional currency)	bankovky bank národních
d o l l a r ů				
1. července 1862	149,660.000	?	—	—
1. „ 1863	390,997.608	?	20,192 456	—
31. srpna 1864	433,160,569	?	24,345.217	—
31. „ 1865	432,553.912	402.965	26,344 742	176,213.955
1. ledna 1866	425,839.319	392.670	26,000.420	236,636.098
1. „ 1867	380,279.160	221.632	28,732 812	298,588.419
1. „ 1868	356.000.000	159.127	31,597 583	299,846.206

Uvážili-li se vzrost emise od r. 1862.—1866. a nestejně štěstí, s jakým dopadaly kostky hry válečné, pochopí se značně a charakteristické skoky ažia, jakých na př. Rakousko v žádné době politických zápletek po r. 1848. nezažilo.

Byl kurs zlata **) již v březnu 1862. 109—120 (v papíře za 100 ve zlatě), a na to

v říjnu 1862	137,
1. ledna 1863	160,
v březnu 1863	174,
1. srpna 1863	129 ¹ / ₂ ,

přejdou, vůbec obmezení odpadlo.) Forma bankovek je jednotná a blankety potřebné netisknou si banky samy, nýbrž obdrží je obnosem, k jehož výdaji jsou oprávněny, od kontrolora oběživa. Bankovky, jejichž výplatu banka některá odepře, vymění státní pokladna, a hojí se na složeně jistotě. Bankám v 17 městech, zvláště udaných, předepsáno jest chovati zásobu kovu obnosem 25% vydané sumy bankovek, na ostatních místech jen 15%. Každá musí u nějaké banky v New-Yorku bankovky své kovem vypláceti. Bankovky bank národních nemají sice nuceného oběhu, ale přijímají se u pokladen státních dle nominalní hodnoty při placení daní, a stát může jich užití při placení služného, mzdy nebo dluhů. Posléz uvedeně ustanovení bylo příčinou, že bylo jim přezděno, že jsou greenbacky č. II. — Netřeba podotýkati, že výplata bankovek drahým kovem byla suspendována, dokud nebyla měna napravena. Do té doby vyměňovaly se jen za greenbacky. Srov. Wirth n. u. m. str. 529. a násl.

*) Tamtéž str. 539.

**) Dle Leroy-Beaulieu str. 667.

1. ledna 1864	152,
1. dubna 1864	167 ¹ / ₂ ,
1. července 1864	286,
2. ledna 1865	228,
16. února 1866	137 ¹ / ₄ .

a ještě 1. července 1868. po značných oscillacích nemění než 138¹/₂.

Ačkoliv běs války se byl stišil, bylo Spojeným Otcím souzeno potrvati pak ještě plných dalších deset let v klepetech měny papírové s disaziem sice podstatně nižším a stále se snižujícím, ale kolísavým. Podivný to obraz! Ohromné soustátí hospodářsky zkvětající, prostě oněch velikých břemen, která uvaluje na státy evropské vydržování velikých stálých vojsk, mající nejšťastnější situaci finanční — neboť rozpočty vykazují stále přebytky — a k tomu ještě oplývající bohatstvím dolů na drahý kov, udržuje po desítiletí dobrovolně měnu papírovou. V prvních dobách po válce objevily se sice snahy, ztenčiti oběh státovek, *) ale brzy zvítězil proud přející jim, vrch uabyla nad snahami „contractionistů“ politika „inflationistů“, kteří na podkladě chatrných teorií národohospodářských, v ten čas šířených, namnoze arci i ze zjištěných interestů soukromých, přimlouvali se za rozmnoženou papírovou cirkulaci. A volání jejich nebylo marné; praktický výsledek snah jejich byl, že se používalo pravidelných přebytků státních příjmů ke splacení záručitelného dluhu státního, kdežto se naopak ještě oběh státovek rozmnožoval. Tak na př. ještě od 30. června 1873. do 31. května 1874. zmenšil se sice dluh založený o 19 mil. doll., ale zároveň oběh státovek o 26 mil. doll. zvětšen. **) Poměry cirkulace vypadaly za vlády inflacionistické politiky takto: ***)

	Státovky	staré státovky	drobné papírové	bankovky bank národních
d o l l a r ů				
1. ledna 1869.	356,000.000	128.098	34,213.715	299,747.569,
1. „ 1872.	357,500.000	92 801	40,767.877	328.465.431,

*) Sumner str. 211.—213. „Kontrakcí“ Mc. Cullochovou přiveden obnos greenbacků na 356.000.000 mil.

**) Dle Juglars sděluje Leroy-Beaulieu str. 668.

**) Wirth str. 539.

1. ledna 1874.	378,401.702	79.637	48,544.792	350,848.236
1. „ 1875.	382,200.000	72.317	46,590.598	354,128.250.

Zásadní obrat nastal teprve usnešením kongressu ze dne 14. ledna 1875., kterýmž prohlášeno, že od 1. ledna 1879. jedině drahý kov a směnitelné cedule bank národních budou platidlem zákonným. Ačkoliv se z prvopočátku nebralo toto ustanovení ve veřejném mínění příliš do pravdy, přece konečně pravdou se stalo. Nemálo k tomu přispělo, že zahraničný obchod Spojených Obcí, kterýž od roku 1863.—1873. vykazoval bilanci passivní s průměrným ročním přebytkem přívozu 104.7 mil. doll., odtud v pravý opak se převrátil. Mezi lety 1874.—1883. průměrný přebytek vývozu dosahoval 130 mill. doll. a byl vyrovnáván návratem obligací Spojených Obcí, v rukou zahraničných věřitelů se nalézavších, však od roku 1877. zásilkami hotovosti, tak že nastal proud zlata z Evropy do Ameriky. Zásoba drahokovu v zemi — v minci a prutech — odhadnuta úředně v roku 1873. na 135 mill. doll. ve zlatě a 5 mil. doll. ve stříbře. V rocích 1873.—1879. zvýšila se ražením domácím a čistými přebytky přívozu o 151 mil. doll. ve zlatě a 107 mil. doll. ve stříbře, tedy celkem o 258 mil. a v následující době stále stoupala, tak že 1. listopadu v roku 1883 ze 619 mil. doll. ve zlatě a 247 mil. doll. ve stříbře se skládala *). Ažio, které ještě v letech 1876.—1878. ve skrovných mezích se udržovalo, koncem roku posléz uvedeného zmizelo, když byl finanční ministr prohlásil, že od 1. ledna 1879. výplatami státovek počne.

Z opatrnosti sice nařízeny výplaty bez obmezení obnosu toliko u státní pokladny ve Washingtonu a obmezenou měrou u New-Yorské. Niemeně obecnstvo převahou největší spokojilo se touto zákonitou možností a nenaléhalo u pokladen na výměnu. Tak náprava měny fakticky provedena, ačkoliv zůstává suma obihajících, nyní arci směnitelných státovek takměř stejná a oběh bankovek, nyní rovněž směnitelných, ještě se zvýšil. Oběh státovek a bankovek v posledních 5 letech, o kterých máme zprávy po ruce, a zásoby kovu byly totiž takové (v milionech dolarů):

*) F. X. Neumann, Uebersichten der Weltwirtschaft. Jahrg. 1881.—82. (Stuttgart 1884.) str. 356.—356.

	Státovek	Bankovek	Zásoba drahého kovu ve státní pokladně	u bank
1879.	346. ₆	334. ₈	192. ₈	42. ₂ ,
1880.	346. ₆	343. ₇	187. ₀	104. ₅ ,
1881.	346. ₆	360. ₃	237. ₇	114. ₃ ,
1882.	346. ₆	365. ₀	244. ₈	102. ₈ ,
1883.	346. ₆	353. ₃	325. ₇	106. ₂ .

Má sice vzhledem k tomu, že Spojené Obce bohatstvím drahých kovů oplývají, zachování tak značného obnosu státovek do sebe méně nebezpečnosti, nežli by jinde mělo, zvláště, uváží-li se veliká zásoba kovu ve státních pokladnách. Ale důvodnější bylo by asi vzítí aspoň značnější část z oběhu a to zvláště z té příčiny, že bez toho převahu má v zemi cirkulace zlata, neboť pokus přivéstí v oběh větší sumy kurantní mince stříbrné (t. zv. bill. Blandova *) nepotkal se s velikým úspěchem. Zlatá mince pak dosti je pohodlna, než aby potřeby bylo nahrazovati ji papírem. —

V nejedné příčině pro rakouské poměry zajímavější a významnější, nežli obě předešlé, jest nejmladší z evropských regulací valuty, totiž italská. **)

V Itálii počíná se doba měny papírové teprve rokem 1866. Piemontsko, které převzalo úkol utvoření jednotného národního státu italského, mělo následkem svých válek s Rakouskem sice velmi pováživé finanční poměry, ale přece i v samém r. 1859. bez papírové měny se obešlo.

*) Zákon, Blandem navržený, ze dne 28. února 1878. zavedl dvojitou měnu dle poměru 1 : 15₉₈, nařídív ražení dolarů stříbrných dle té relace obnosem ne menším 2 mil. a ne větším 4 mil. dolarů v každém měsíci. Avšak podařilo se měrou toliko skrovnou nové stříbrné dollary v oběh přivéstí. Bylo do 1. listopadu 1883. sice 154.₃₇ mil. dolarů raženo, ale z nich jen 39.₇₈ mil. vešlo v oběh. (Neumann Uebersichten str. 375).

**) E. Fournier de Flaix. L'abolition du cours forcé en Italie. (Journ. des économ. XXV. str. 361—362) Též Leroy-Beaulieu str. 670 a násl. zcela stručně Wirth str. 510 a násl. Nejdůležitější byla zpráva enkety za účelem nápravy měny svolané, v níž zúčastnili se na slovo vzatí politikové a národní hospod. italské, zejména Seismit-Doda, Cordova Alex. Rossi, Sella, Messedaglia, Lampertico a j. Fournier de Flaix a Leroy-Beaulieu z ní čerpali.

Teprve r. 1866. uvedl je na dráhu tuč. Ministr Scialoja, vypůjčiv sobě u „banky národní“ (Turinské) 250 mil. lir, přinucena se viděl dáti bankovkám jejím nesměnitelnost a oběh nucený. Bylo sice úmyslem prvotním užití toho prostředku jen přechodně, než politická akce a nepříznivý stav finanční zabránily tomu. I tak obnášel bankovkový dluh státu roku 1870. již 445 mil., r. 1872. pak 740 mil. lir.

V ten čas byly poměry oběživa domácího naprosto rozrušeny. Drahý kov byl ze země — jako všude jinde za podobných poměrů — papírem vypuzen. Jakožto zvláště závažné příčiny jeho vypuzení působily zejména passivní bilance zahraničního obchodu zbožím a pak veliký vývoz drahokovu, způsobený tím, že majitelé obligací státního dluhu italského byli vrhli veliké jich obnosy na trh italský, aby se možných větších ztrát budoucích uhájili. Ano i sama drobná mince rychle z oběhu vnitřního uplývala, což bylo tím snadnější, protože mohla přejíti do států s Itálií v t. zv. latinskou jednotu mincovní sloučených, hlavně do Francie.

Nedostatek její nahrazen byl emisí malých bankovek, znějících až i na obnosy 20 cent. Bylť pak vůbec oběh bankovek naprosto nespořádan. Kromě italské banky národní (se sídlem v Turině a Římě) veliké množství jiných, převahou malých, ba nezřídka v pravém slova smyslu pokoutních bank výdajem bankovek se zanášelo, tak že celkový jich oběh r. 1874. na 1800—2000 mil. lir se páčil. Tomuto babylonskému zmatku přítrž učinil zákon ze dne 30. dubna 1873., který obmezil právo k výdaji bankovek na 6 bank: banku národní, dvě banky v Toskanskou („toskanskou banku“ a „banku pro obchod a průmysl“), banku římskou a sicilskou. Z bank uvedených utvořen zároveň syndikat — „consorzio“ — na který přenesen výdaj t. zv. cedulí konsorciálních (già consorziali), jejichž celková suma na 1000 mil. lir byla vyměřena. Dotčené cedule konsorciální, již svou podobou zevní rozdílné od vlastních bankovek (fede di credito), které banky ony vydávaly prostřednictvím obyčejných směnečných a zápůjčných obchodů banky cedulové*),

*) Výdaj vlastních bankovek každé z oněch bank nesmí býti vyšší trojnásobného obnosu akciového kapitálu jejího, aniž vyšší trojnásobné

stály sice pod společnou zárukou jmenovaných šesti bank, začaž jako úhrada uloženy pro ně ve státní depositní pokladnici obligace státního dluhu, ale byly v podstatě (ač ne formou) vlastně státovkami, které stoupily konversí na místo dosavadního dluhu státu u banky národní, a požívaly oběhu nuceného.

Stav oběhu obou vyličených druhů cedulí byl 31. srpna 1880. takovýto:

	Cedulí konsorciálních	Bankovek
	lir	lir
po 50 cent.	11,074.171	281.149,
„ 1 liře	38,788.381	161.748,
„ 2 lirách	63,495.518	49.838,
„ 5 „	201,926.530	206.275,
„ 10 „	243,653.830	108.100,
„ 20 „	50,323.000	498.660,
„ 26 „	—	868.300,
„ 40 „	—	101.720,
„ 50 „	—	125,347.050,
„ 100 „	60,000.000	192,092.000,
„ 200 „	—	26,542.200.
proc. 250 lirách	85,890.750	151.000,
„ 500 „	—	248,814.500,
„ 1000 „	184,848.000	126,667.000,
Celkem	940,000 000	722,891.668.

I tak tedy z prvotních 250 mil. dlužných bance, národní dostoupl do r. 1880. obnos cedulí, repraesentující státní dluh, na 940 mil. lir. Ažio sice po ten celý čas nebylo neznáčné a velmi citlivě oscillovalo*), ale udrželo se přece v mezích mnohem příznivějších,

sumy její hotovosti kovové, se kterouž ale v té příčině na roveň postaveny cedule konsorciální. Pro banku národní obmezen celkový dovolený výdaj vlastních bankovek na 450 mil. lir (Wirth. Handb. str. 596—597.)

*) Tak n. př. byl maximální a minimální stav jeho r. 1867. : 13₁₀ a 4₈₇, r. 1870. : 12₁₀ a 1₇₂, r. 1873. : 17₆₅ a 10, však ještě r. 1880. : 13₀₅ a 8₇₅‰ (Fournier de Flaix str. 368. Tabulka v textu z téhož pramene.) Že se v záchvěvech ažia obrážely často důležité válečné i jiné události života státního, dotvrzuje příklady Leroy-Beaulieu str. 672.—673.

nežli na př. rakouské až do r. 1870. Byloť maximum jeho r. 1866. 20¹/₂%. Průměrný jeho stav byl

r. 1866. : 7. ₈₁ ,	r. 1874. : 12. ₂₅ ,
" 1867. : 7. ₃₇ ,	" 1875. : 8. ₂₇ ,
" 1868. : 9. ₈₂ ,	" 1867. : 8. ₄₇ ,
" 1869. : 3. ₉₄ ,	" 1877. : 9. ₆₃ ,
" 1870. : 4. ₅₀ ,	" 1878. : 9. ₆₂ ,
" 1871. : 5. ₃₅ ,	" 1879. : 11. ₁₉ ,
" 1872. : 8. ₆₆ ,	" 1880. : 10. ₅₃ ,
" 1873. : 14. ₂₁ ,	

Než, mezitím nastaly i ve finančním stavu státu i ve výrobních a obchodních poměrech země závažné změny.

Ve financích státních byla doba od r. 1866. do r. 1874. periodou velikých schodků, jež teprve v posledních dvou letech nápadně klesají a ustupují r. 1875. ponejprv přebytku, jenž pak se udržuje, jakož ukazují čísla následující: *)

Rok	příjmy	výdaje	schodek	přebytek
v tisících lir (tedy 3 místa vynechána)				
1866.	617.431	1,338.578	721.447,	
1867.	714.458	928.660	214.146,	
1868.	768.757	1,014.354	245.796,	
1869.	871.693	1,019.567	148.874.	
1870.	865.980	1,080.747	214.776,	
1871.	966.936	1,040.948	74.012,	
1872.	1,014.039	1,097.618	83.579,	
1873.	1,047.240	1,136.248	39.008,	
1874.	1,077.115	1,090.499	13.583,	
1875.	1,096.319	1,082.449		13.870,
1876.	1,123.328	1,102.882		20.446,
1877.	1,180.840	1,157.917		22.922,
1878.	1,191.625	1,177.079		14.564,
1879.	1,228.112	1,185.818		42.294,
1881.	1,293.130	1,271.844		21.286,
1882.	1,360.342	1,321.495		38.847,
1884.	1,548.952	1,541.977		7.973.

*) Fournier de Flaix str. 369.

Tento překvapující výsledek byl účinkem velikého úsilí správy finanční, aby příjmy státní rozrůžila a schodek zaplašila. Jak vydatně k tomu cíli šroubu berního užila, dosvědčuje historické faktum, že se příjem z daní a poplatků, na obyvatelstvo italské uvalených, od r. 1862. do r. 1882. o 700 mil. lir zvýšil. *) I stalo se to z části pomocí daní způsobu dosti povážlivého, jež těžce dopadaly na široké vrstvy obyvatelstva chudšího. Mezi nimi na prvním místě stojí pověstná daň z meliva, zavedená r. 1868., jejíž odstranění za současně vydatnější úpravy daně důchodové, a to ještě před provedenou *nápravou měny*, jest velikou, čestnou zásluhou italské správy finanční. Zanechalť zrušení její v rozpočtu na r. 1883. mezeru 47 mil. lir.

Ustálené poměry politické, úspěšná národohospodářská politika a v řadě ne poslední i hospodářská činnost národa způsobily též mnohý příznivý obrat v hospodářských poměrech. Ačkoliv nelze popříti, že agrární poměry některých krajín italských jsou a zůstávají dosud velmi neblahými, přece v jiných oborech jsou úspěchy velmi značné. S rozvojem železnic a plavby, ve mnohých z někdejších malostátů italských dříve zanedbávaným, stejný krok drželo povznesení celých odvětví průmyslu, zvláště textilního, keramického a kovového, které pošinulo Itálii v řadu států průmyslových, jak zjevným se stalo na posledních výstavách. Zkvět úvěrních ústavů, spořitelen, pojistoven i svépomocných společení k tomu se pojí, neméně pak i rostoucí rozměry obchodu zahraničního. Prospívající hospodářsky cítila Itálie tím více zhoubné účinky ažia, stálého zdroje ztrát i pro stát, i pro hospodářství soukromá ve styčných zahraničných stále živějších. Proto dosahši rovnováhy finanční a vidouc zkvétati vývoz počala správa státní pomýšletí na vykořenění toho zla. I tak již v letech 1877.—1878. v ministerstvě Depretisově vznikla myšlénka, postaviti po příkladu Francie každoročně do rozpočtu určitou sumu za účelem odstranění konsorciálních cedulí.

*) V udaném dvacítiletí vzrostl výnos daně pozemkové ze 110 na 191 mil. lir; daně z důchodu ze 13.₃ na 185, daně dědičné, zápisných poplatků a kolků ze 44 na 130, cel z 57 na 156, ze soli z 35.₃ na 81.₉, tabákového monopolu ze 64.₄ na 104.₉, octroi ze 23.₆ na 81.₃, i dokonce loterie ze 35.₂ na 72.₈. (Fournier de Flaix str. 374.)

Avšak ku provedení velikého záměru přikročilo se po obsáhlé pečlivé enketě teprve návrhem, položeným na stůl sněmovny dne 15. listopadu 1880., kterýž zákonem se stal dne 8. dubna 1881. Plán k nápravě měny, jenž schválení došel tímto zákonem, od návrhu z let 1877.—1878. se podstatně odchyloval.

V oběhu bylo, jak ukázáno, za 940 mil. lir cedulí konsorciálních. O těch předkem prohlášeno, že budou od 1. července 1881. přímý dluh státu. Tedy něco podobného rakouskému prohlášení r. 1866, kterým bankovky 1- a 5ti-zlatové za státovky uznány a později za nově vydané státovky vyměněny. V příčině cedulí konsorciálních ustanoveno dále, že shladí se z nich suma 600 mil. lir pomocí půjčky (o kteréž předepsáno, že aspoň obnosem 400 mil. lir ve zlaté minci uzavřena býti má), zbývajících 340 mil. mělo v podobě státovek po 5 a 10 lirách, za kov směnitelných, v oběhu se zachovati.

Odstraniti tedy měly se naprosto veškery cedule konsorciální na 1/2, 1, 2 liry, jakož i všechny na obnos vyšší 10 lir. Zároveň se státem i banky cedulové měly počítati s výplatou svých bankovek.

Ku provedení tohoto stručně vylíčeného plánu uzavřena tedy nejprve zahraniční půjčka 644 mil. lir. Již o zdaru této operace, kteráž na trhu světovém tak značný obnos zlata vyžadovala, bylo pochybováno. Obavy se pronášely, že aspoň cena zlata takou poptávkou se zvýší. Ale bankéřský syndikát anglicko-francouzsko-italský, který opatření půjčky byl převzal, dostal svým závazkům dokonale. Světospodářský ráz zajímavé té půjčky státní nejlépe objasňují výkazy, udávající, odkud kapitál sebraný pocházel. Celý vzdělaný svět se jí zúčastnil a ze svých zásob zlata částími rozdílné arcí velikosti k ní přispěl. Tak zejména Italie 82 mil., Spojené Obce 72, Německo 68, Francie 65, Anglie 50, ano i Rakousko 37 a Rusko 25 mil. lir. *) Zdar půjčky, od mnohých neočekávaný, jest velmi případným svědectvím o důvěře, kterou chová světový trh peněžní ke státu, jenž se vši opravdovostí zasazuje se, aby svou měnu, nátlakem poměrů v nelad uvedenou, v pořádek uvedl.

*) Fournier de Flaix str. 376.

Avšak každá taková půjčka — jsouc v podstatě převodem (konverzí) dluhu dosud nezúčitelného ve zúčitelný, neboli jinými slovy: konsolidací dluhu nezaloženého — ukládá státu nové břemeno řádných výdajů za účelem pravidelného zúročení. Ale toto břemeno zmírnilo se pro Itálii úsporami, které v zápětí má zaniklé ažio. Kromě toho v našem případě i jiná úspora vládě vhod přišla, totiž úspora v rozpočtu pensijním, následkem dřívějších politických proměn značně výše dostupivším a nyní rok od roku o 3 mil. lir se zmenšujícím.

Půjčka opatřila vládě prostředky, aby mohla dáti raziti nové mince, zvláště zlaté. *) Ve příčině drobných mincí stříbrných použila se svolením vlády francouzské prostřednictvím banky francouzské, kteráž na účet království italského sbírala drobné mince vlašské ve Francii obíhavší.

Když tyto přípravy dovršeny, mohl dekret královský ze dne 5. března 1883. naříditi, aby se dnem 12. dubna 1883. s výplatami hotovými počalo. Hlavní podrobnosti v té věci předepsané zněly takto: konsorciální cedule, svědčící na 50 cent., na 1 nebo 2 liry, vymění se za stříbrné drobné a nebudou více státní pokladnou vydány. Výměna cedulí větších obmezena z opatrnosti na ústřední pokladnu v Římě a na státní pokladny 14 zvláště vyjmenovaných měst. Do pěti let, tedy do 12. dubna 1888. všechny potřebné výměny se provedou a to v ten způsob, že 5tilirové cedule konsorciální až do obnosu 105 mil. lir a všechny vyšší zamění se za nové státovky, kterých bude 100 mil. lirů v kusech po 5 lirách a 240 mil. v 10tilirových, což činí sumu 340 mil. lir, která nadál v podobě nových směnitelných státovek obíhati má.

Všecky zprávy, které nám byly přístupny, shodují se v tom, že se znamenitému tomu dílu daří dobře. Ažio ještě roku 1880.

*) Itálie, náležejíc na zákl. smlouvy ze dne 23. prosince 1865., uzavřené mezi ní, Francií, Švýcarsy a Belgií, k t. zv. latinskému spolku mincovnímu, má sice měnu dvojitou, avšak následkem veliké depreciace stříbra usnesli se společní státové již r. 1874., že ražení mince stříbrné obmezí, a pozdějšími smlouvami ze dne 5. listopadu 1878. a 20. června 1879. zastavily je docela, dopustivše jenom na r. 1879. Itálii, aby za 20 mil. lir stříbrných kurantních mincí narazila právě vzhledem k zamýšlené nápravě měny (Neumann str. 372).

průměrem 10.₅₃% obnáševší, již následkem provedené půjčky ještě před dekretem z 5. března 1883. na 3% kleslo, odtud na 1½ a 1% se zmírnilo, až docela vymizelo. V čas započatých výměn cenila se zásoba kovová v zemi vůbec na 1150 mil. lir, z nichž 780 ve zlatě, 300 ve stříbře a 70 mil. lir bronzových mincí.

Výměny, počavší v dubnu 1883., nešly před se nikterak horlivě až na skrovné místní výjimky. Patrně přivyklo obyvatelstvo papíru, jakž i jinde jsme viděli. Státní zásoba drahého kovu, obnáševší 12. dubna 1883. 727.₆₇₇ mil. lir, do 31. října téhož roku zmenšila se jenom na 498.₁₅₇ mil. lir. *)

Do konce prvního roku (dne 11. dubna 1884.) bylo celkem za 250.₅ mil. lir konsorciálních cedulí za zlatou minci vyměněno a 149.₆ mil. za nové státopky; v pokladnách státu zbylo 375.₇ mil. lir ve zlatě a 81.₂ mil. lir ve stříbře.

Zásoba drahého kovu v 6 privilegovaných bankách cedulových, k výplatě svých bankovek nyní zavázaných, v tom čase se zvýšila. Chovalyť 11. dubna 1884. úhradu 244.₄₇ mil. lir ve zlatě (r. 1883. : 121.₂ mil.) a 97.₀ mil. lir ve stříbře (1883. : 113.₉). **) Obavy, vyslovené z vážné strany, že snad drahý kov v oběhu se neudrží, dosud alespoň se neosvědčily býti oprávněnými. Dokladem toho jest faktum, že banky cedulové průběhem r. 1883. a 1884. oběh svých bankovek zvýšiti mohly, což by sotva byly učinily, kdyby nebezpečí hrozilo.

III.

Po přestávce tří desetiletí octlo se Rakousko r. 1848. podruhé v osidlech měny papírové. Zamýšlen i připravován sice od té doby častěji návrat ke pravidelným poměrům měny, ale pokaždé události politické záměry vlády zmařily. Tak zvláště válka italská z r. 1859. a pruská z r. 1866. Ba následkem války posléz uvedené a politických změn, jež po ní se udály, staly se poměry naší měny papírové v nejedné příčině spletitějšími. Vedle bankovky se směnitelností již od r. 1848. suspendovanou stoupla rokem 1866. nesměnitelná státopka se stejnými právy co do nuceného oběhu. Kdežto pak stát-

*) Fournier de Flaix str. 380.

**) Neumann str. 353. a 357.

právním narovnáním, uzavřeným r. 1867. se zeměmi koruny uherské, uznány byly státopky za společný dluh nezaložený, bylo v příčině 80tímilionového dluhu u banky národní teprve za příležitosti nových úmluv se zeměmi uherskými r. 1878. ujednáno, že má býti splácen podílem z čistého výtěžku banky, připadajícím podle §. 102. stanov bankovních oběma vládám. Ku zapravení zbytku, jenž udaným způsobem do vypršení privilegia bankovního shlazen nebude, uvolily se země uherské přispěti zemím předlitavským obnosem 30%, rozděleným na 50 lhůt ročních. *) Celní a obchodní smlouvou z r. 1878. výslovně bylo ustanoveno, že zákonodárným sborům obou stran předloženy budou návrhy souhlasné a k tomu způsobilé, „aby znovuzřízení kovové circulace zabezpečily.“ Návrhy takové dosud nepředloženy, ano, hledíce k finančním poměrům říše, ani podány býti nemohly. Za to pod známkou poloúřední objevila se před nějakým časem u veřejnosti zpráva, že finanční ministr předlitavský zamýšlí učiniti kroky k nápravě měny. Ačkoliv se podobá, že neměla ona zpráva, byla-li původu úředního, jiného účelu, nežli přiměti veřejné mínění zalitavské, aby ukázalo barvu, přece na jevě jest, že v přítomné chvíli není bezdůvodno otázkou tou se zabývati.

I kdyby ani nebyla nadešla doba příprav k opětným vyjednáváním se zeměmi uherskými, již sám nynější stav naší měny papírové byl by dostatečným důvodem pro podobné státohospodářské úvahy a záměry. Od několika let totiž vytratilo se nám ažio stříbra. Příčinu v přední řadě hledati sluší arci v tom, že cena stříbra sama značně klesla následkem známých událostí, jichž dějištěm za desetiletí posledního stal se světový trh na drahé kovy.

Stříbro jsouc hojněji než jindy dobýváno, ale potkávajíc se s poptávkou zmenšenou, takřka střemhlav sletělo s onoho stupně hodnoty, na kterém po dlouhá desetiletí bylo se udržovalo. Dosavadní dějiny drahých kovů této památné baisse nic podobného z dob dřívějších po bok postavití nemohou. Přebytečná nabídka stříbra v ceně klesajícího povznesla rychle i rakouský papírový zlatý se stříbrným

*) Srovn. čl. XII. odst. 2. zák. ze dne 27. července 1878. č. 62. ř. z. R. 1878. obnášel podíl obou polovicí říše, odepsaný jako splátka ze dluhu 80.-milionového, 251 081 zl. Počátkem roku 1885. zbývá z celého dluhu 79.₄₀ mil. zl.

na pari a uvedla stříbrný zase v oběh. Z této stránky tedy aspoň nastal ve vývoji papírové měny rakouské obrat příznivý. Kurantní mince domácí měny, jak známo stříbrné, přestaly býti pouhým zbožím s cenou měnivou, počavše sloužiti vedle bankovek a státovek a rovnoprávně s nimi v běžných obřatech domácích jako platidlo a měnidlo.

Méně dozrálému politiku hospodářskému mohlo by se tudíž zdáti, že u nás ani snad není potřebí žádných zvláštních náprav měny, zvláště když přihlíží se k tomu, že rakousko-uherská banka, ne sice z povinnosti, ale z obchodnické ochoty bankovky svoje za stříbro směňovati se nerozpakuje. Tak mluviti lze arci jen tomu, kdo nezná poměr obíhající sumy bankovek a státovek ke množství drahého kovu, skutečně účelům oběhu sloužícímu, nebo pro ně v zásobě chovanému. Podle výkazů úředních bylo koncem prosince 1884. v oběhu 354,248.072 zl. státovek, z čehož 70,679.942 v cedulích o 1 zl., 121,135.430 zl. v pětkách a 162,432.700 zl. v padesátkách. Počátkem ledna 1885. obíhalo za 371,783.000 zl. bankovek v cedulích, svědčících na 10, 100 a 1000 zl. Celá cirkulace papírová činila tedy na počátku r. 1885. přes 726 mil. zl. Naproti tomu odhad znalecký páčil zásobu peněžní v Rakousku na počátku roku 1884.*) na 100 mil. zl. ve zlatě, 120 mil. zl. ve stříbře, k čemuž přistupuje asi 29 mil. zl. v drobné minci stříbrné (v kusech po 20 a 10 kr.) a 10 mil. zl. v drobných měděných. Vyloučíme-li drobnou minci, kteráž podle své povahy pro naši úvahu musí zůstatí stranou, skládající se z pouhých známek mincovních, počátkem roku 1884. stála u nás proti cirkulaci papírové 731 mil. zl. (380 mil. v bankovkách a 351 mil. ve státovkách) suma drahého kovu, jen z malé

*) Sr. F. X. Neumann n. m. u. str. 384 (tabulka Hauptova). Celý oběh papírový v Rakousku v posledních letech byl (dle „Oesterr. Stat. Handbuch na r. 1883.) v milionech zlatých tento:

roku	bankovek	státovek
1879.	316. ⁷⁶	313. ⁰³
1880.	328. ⁶²	327. ⁷⁴
1881.	354. ²⁰	320. ⁴³
1882.	368. ⁶³	351. ⁴⁹
1883.	380. ⁴⁵	340. ⁹⁵

části cirkulujícího, většinou v zásobě chovaného, *) 220 mil. zl. Poměr to zajisté nepřítivý, naprosto nepřiměřený požadavkům normalního, zdravého stavu peněžního oběhu, a lze toliko nynější panující politice míru připsati, že se nebezpečná jeho povaha bezprostředněji nepocituje. Ale každý mráček na politickém nebi, každá zápletka zahraničná, i taková, ve které by Rakousko bezprostředně zúčastněno nebylo, ukázala by ihned chorobnost takového věci stavu, vyvolala by ažio stříbra se všemi účinky jeho obecně neblahými, kterých bylo nám dříve tak hojně pocítiti. Odstranění onoho nebezpečného nepoměru jest tudíž podmínkou dokonalejší bezpečnosti všeho hospodářského obchodu.

Vymizelé ažio stříbra nezbavilo nás potřeby naléhavě napravití měnu. Nezbytno jest provésti ji aspoň takovým způsobem a rozsahem, aby se oběh drahého kovu a poměr jeho k oběhu papírových surrogátů mince kovové přivedl na stupeň, který by nebezpečí právě naznačené vylučoval. Ze skutečnosti, že obíhají naše státovky a bankovky bez disažia, vyplývá jen ten neocenitelný prospěch, že bude náprava měny nyní v nejedné příčině snadnější.

Budíž prozatím ponechána stranou otázka — arci veledůležitá — nesluší-li s nápravou měny spojití i změnu její, t. j. přechod z dosavadní naší stříbrné měny k jiné, ať již dvojité nebo výhradně zlaté. O tom níže bude řeč. Zde zatím předpokládejme, že by se provésti měla naznačená náprava na základě dosavadní zákoné měny stříbrné.

Řečeno již, že v příčině dluhu státního u banky rakousko-uherské platí nyní ujednání, podle něhož dluh ten ze vlastních výtěžků banky se pozvolna splácí, a na tom sotva něco se změnití nepochybnou obnovou privilegia bankovního v letech nejbližší přístí. Ostatně tento dluh, hledíc k velikému akciovému kapitálu banky a rozsáhlým jejím zásobám drahého kovu, není tak povážlivých rozměrů, aby náprava měny nutně byla podmíněna jeho okam-

*) Zásoba udaná nad to z největší části uložena byla u jediného velikého ústavu bankovního, banky rakousko-uherské, tak že skutečný oběh drahokovu v mincích plných (na rozdíl od drobných) jest minimalní. Podle týdenního výkazu ze dne 17. ledna 1885. chovala banka 127.³⁷ mil. zl. ve stříbře a 78.⁸² mil. zl. ve zlatě.

žitým zhlazením Kdyby jinakým způsobem bylo postaráno o dostatečnou cirkulaci mince a vydatnější zásoby její mimobankovní, nebyl by, po mínění našem, tento dluh bance nikterak na překážku, aby podjati se mohla povinnosti, zcela formálně uložené, k pravidelné výplatě bankovek svých kovem.

Závada spočívá tedy v jiné příčině, která činí rozšířený oběh mince nemožným. A touto příčinou jest rozsáhlý oběh státovek za kov vůbec nesměnitelných, kterých přes 70 mil. kusů zní na obnos 1 zl. Vlastním tedy předmětem, kterým zabývati se jest při všech návrzích k nápravě měny, jsou naše státovky. V příčině jich pak v pravdě jen dvojí možný modus upravení bedlivější úvahy zasluhuje.

První cesta byla by tato: Stát opatří si jistou zásobu mince, prohlásí státovky od určitého časového terminu za směnitelné, i označí jisté pokladny, u kterých záměnu jejich za minci a naopak každýkoliv žádati může. Ale z oběhu se nevezmou, nýbrž stát vydávati je bude i na dále při platech svých až do zákonného maxima dosaváde dovoleného*).

Byl by to tudíž způsob asi takový, jakým dle vypsání výše podaného Spojené Obce severoamerické nápravu měny před nedávnem provedly.

Druhá možná cesta byla by poněkud jiná. Aby zabezpečil oběh mince alespoň takovým rozsahem, který by všecko národohospodářské nebezpečí v časech kritických vyloučil, vezme stát určitou sumu státovek, především arcí těch, jež znějí na nízké obnosy (1 zl. a 5 zl.), naprosto z oběhu a nahradí je mincí.

Tento plán není nový. Byl již vysloven před 10 lety, když se o těchto záležitostech, věru mnohem horlivěji než nyní, jednalo v literatuře a shromážděních odborníků. Dokonalé odstranění všech

*) Jak dostatečně zvämo, kontingentován jest dovolený výdaj státovek v ten způsob, že vydaný obnos státovek a t. zv. parciálních hypotekárních poukázek (salinek) dohromady nemá převyšovati 400 mil. zl. Při tom dovolený maximální obnos parc. hypot. poukázek na 100 mil. zl. je vyměřen; oč jich méně je vydáno, o tolik smí se oběh státovek rozšířiti až do výše udaného souhrnného obnosu 400 mil. zl. Ježto vydaný obnos salinek nikdy maximální dovolené sumy 100 mil. zl. nedostupuje, tedy

státovek vůbec, resp. úplná jich náhrada mincí, právem nepokládalo se za nezbytné a to hlavně se zřetelem na velikou finanční oběť, kterou by státu ukládalo. Mělo se za to, že se vyhová požadavkům bezpečnosti národohospodářské, jestli stát asi o 200 mil. zl. domácí oběh drahokovu rozmnoží za současného, stejně velikého stenčení obíhajících nesměnitelných státovek. Do jisté míry, jak viděti, tento plán podoben jest onomu, podle něhož italská náprava měny provedena. Arcí jen do jisté míry. Také Italie jen část svých státovek definitivnou jich záměnou za kov shladila a část (340 mil. lir) ponechala, avšak podržela je v oběhu jako poukázky směnitelné, ku kterémuž cíli jistou zásobu mince v pokladnách svých pohotově chová. Jest to nepochybně úprava dokonalejší.

Než obliba pro „papírové peníze“, zvláště běží-li o vyšší obnosy, je tak značna, že by i modus méně dokonalejší nežli byl italský, bez přímého národohospodářského nebezpečí provésti se dal, ten totiž, že by jistá část státovek nesměnitelných se v oběhu podržela s pouhou t. zv. úhradou berničnou (Steuerfundation), t. j. s právem jim zaručeným, že je pokladny státní při platech jim činěných (daních, poplatcích) přijímati musejí. Vždyť věcná, hospodářská způsobilost takých papírů k oběhu neopírá se nikdy v první řadě o fond kovový, k jich výplatě určený, zpravidla neznačný, nýbrž o zaručenou možnost jejich použití při platech státu povinných. Záležela by tedy, abychom věc stručnou formulí opakovali, druhá z uvedených možných cest v tom, že by se určitý značný obnos státovek (jak řečeno asi za 200 mil. zl.) záměnou za minci definitivně z oběhu vzal, zbytek by polržel dosavádní povahu.

Vzchází nyní otázka, které z obou cest slušelo by přednost dáti.

Uvažme předkem stránku finanční, nespouštějice ze zřetele, že běží o to, aby se vskutku zabezpečila, a to zvláště pro případy kritičtější, dostatečná zásoba mince pro potřeby obchodu. Tuť by zajisté i v prvním případě, tedy za cirkulace státovek v dosavádních zákonných hranicích udržené, potřebí bylo fondu velmi

bývá vůbec oběh státovek vždy větší, nežli 300 mil. zl. a v posledních letech (následkem postupně stenčovaného výdaje salinek) rok od roku stoupal, jak patrně z čísel výše v poznámce uvedených.

značného, sotva menšího než 200 mil. zl., aby se tomu účelu vyhovělo. V tomto případě, stejně jako k částečnému definitivnímu odstranění státovek, bylo by nezbytno, opatřiti kov potřebný půjčkou. Finanční břímě nebylo by tudíž v prvním případě menší, nežli v druhém. Za to by ale v druhém, kdyby se suma mince půjčkou opatřená definitivním zničením stejně velikého obnosu státovek bezprostředně v oběh přivedla, napřed byly zamezeny nezbytné zmatky, které v momentech kritických v zápětí mívá nával státovek k výplatě za kov a znepokojující obavy, které ubývání fondu kovového v obecnstvu nezbytně probouzí. Obchod byl by do normalní míry již mincí zasycen a pro mimořádné potřeby zbyl by obecnstvu kovový fond banky jako pramen, z něhož drahý kov si opatřiti lze. Z toho důvodu modus druhý rozhodně zasluhuje přednosti před prvním.

Jakožto prostředek, kterým v obojí případnosti náprava měny by se provedla, označili jsme již půjčku kovovou. Uzavřeme-li půjčku státní za účelem shlazení určité sumy státovek — dle našeho předpokládání 200 mil. zl. — zaměňujeme tím dluh dosud nezúročitelný ve zúročný. Avšak každá taková půjčka má v zápětí trvalý vzrost každoročních řádných výdajů státních o obnos potřebný k pravidelnému zúročení jejímu. Rozumí se tudíž samo sebou, že by tím nadešla správě finanční nevyhnutelná potřeba zabezpečiti si k tomu cíli přiměřený obnos každoročních řádných příjmů. Z toho pak již vyplývá, že nezbytnou první a základní podmínkou, aby se mohlo opravdově přikročiti k dílu nápravy, jest: aby v rozpočtech obou polovicí říše dosáhla se netoliko rovnováha řádných příjmů s řádnými výdaji, nýbrž i takový přebytek příjmů řádných, který by dostačil na zúročení půjčky dotčené. Vezmeme-li za základ zúročení 5%^u, nynějšímu kursu rakouské renty přiměřené, tedy by činila potřebná suma ke zúročení půjčky 200 mil. asi 10 mil. zl.

Protože běží tu o záležitost oběma polovicím říše společnou, neboť státovky jsou společným nezaloženým dluhem, připadlo by podle klíče dosud platného z té sumy asi 6.⁶⁶ mil. zl. na země

předlitavské a 3.³⁴ mil. zl. na uherské. *) I kdyby tedy správní deficit z obojstranných rozpočtů jižjiž vymizel, což podle nynějšího stavu věcí aspoň v rozpočtu předlitavském může nastati v budoucnosti nedaleké, **) bylo by potřebí ještě, aby zabezpečen byl v rozpočtech obou polovicí říše přebytek příjmů řádných o obnosy výše udané, má-li náprava měny z finanční stránky býti možnou.

Sumy ty jsou poměrně neznačny, takže by normalním věcí průběhem, jestli že nenastanou buď národohospodářské krise nebo nepředvídané finanční kalamity, již sám přirozený vzrost řádných příjmů státních, zejména z daní nepřímých, brzo potřebné přebytky přinesl.

Arciť nesměly by tento přírůstek, jenž sám od sebe se dostává, ztrávití rostoucí řádné výdaje v jiných oborech. Jinak bylo by nevyhnutelno postarati se umělým způsobem, t. j. úmyslným zvýšením jistých daní, o prostředky potřebné, které by ostatně v Předlitavsku dávno již přetřásaná reforma přímých daní snadno opatřila.

Každým způsobem náleží půjčka k účelům nápravy měny k nejpłodnějším a vyváží oběti, které na poplatnictvo uvaluje oněmi velikými prospěchy, jež plynou ze spořádaných bezpečných poměrů peněžního oběhu. I viděti jest vlastně z toho, co uvedeno bylo, že neukládala by náprava měny, zavedená způsobem zde naznačeným, ničeho, co by bylo nad síly země a obyvatelstva. Přítomný stav financí státních sice ještě nápravu měny bez náhlého napjetí berního šroubu možnou nečiní, ale za otázku v budoucnosti nedaleké snadno rozřešitelnou právem ji pokládati lze.

Že arci nynější státoprávní upravení říše, následkem kteréhož rozřešení tohoto vážného národohospodářského úkolu závisí na shodě zákonodárných činitelů obou polovicí říše, obtíže provedení zvětšuje,

*) Výpočet zakládá se na tom, že podle nynějšího klíče ze společných výdajů, pokud příjmy společnými (z cel. a j.) kryty nejsou, nejprve 2%^o zemím uherským k tíži případnou, zbytek poměrem 70 : 30 na obě polovice říše se rozděluje.

**) Ostatně i finanční stav uherský se zlepšuje. Rozpočet na r. 1885., vykazující příjmů 326.³¹ mil. a výdání 337.⁹⁹ mil. zl., tedy deficit 11.⁶⁷ mil., jest podstatně příznivější dřívějších.

jest na bíledni. Než lze přece doufat, že zjevnost obapolného národohospodářského prospěchu překážky překoná.

Měla-li by se provéstí náprava měny druhou námi zde doporučenou cestou, t. j. shlazením jistého obnosu státovek, mohlo by se snad ještě na jinou variantu pomýšleti, totiž na postup podobný onomu, o kterém uvažováno v Itálii v letech sedmdesátých. Mohlo by se snad někomu zdáti příhodnějším, aby se na místě veliké půjčky, pojednou uzavřené, raději vzala rok co rok určitá suma do rozpočtu ke shlazení stejně velikého obnosu státovek, tedy jistá pevná annuita, zákonem napřed na řadu let stanovená, tak že by se odstranění předepsaného kontingentu státovek jenom postupně, po částech uskutečnilo. Lož nevýhodnost této cesty jest na snadě. Nemohlo by tu patrně býti úmyslem, aby se annuity dotčené každorocně opatrovaly půjčkami, ježto by pak až na zbytečný průtah, při kterém by zdar díla snadno mohl býti ohrožen nepředvídanými finančními obtížemi budoucích let, nebylo rozdílu naproti způsobu námi doporučenému. Mohl by tudíž návrh podobný pouze takový smysl míti, aby se annuity ustanovené z běžných řádných příjmů uhrazovaly. Ale tu právě jest na jevě, že by annuita musila se vyměřiti větším obnosem, nežli jakého by vyžadovalo zúročení půjčky valutové. Jinak by protáhla se celá operace do nekonečna. Čím výše pak by annuita byla vyměřena, tím později by vůbec počítí se mohlo s dílem nápravy, protože by přiměřené zvýšení běžných řádných příjmů tím nesnadnější bylo, většího napjetí berního šroubu by vyžadovalo a nebezpečí náhlého přerušení následkem nepředvídaných finančních kalamit bylo by tím značnější. Soudíme tedy, že taková cesta jest naprosto nepřítodnou. Přednost náleží půjčce valutové, pojednou potřebným obnosem uzavřené. Vždyť, jestli budoucí stav financí bude přízniv, nic vaditi nebude, aby se částečným splácením dluhu valutového břímě úrokové zmenšilo. —

Dosaváde měli jsme na zřeteli jen jednu stránku úkolu svého totiž způsob, jakým by nejlodněji postupovati bylo při žádoucí nápravě měny. Však zbývá nám ještě otázka, zdali by se neměl s redukcí státovek tím aspoň rozsahem, jakým se nám dostatečným

býti zdál, spojití zároveň přechod k měně jiré, buď k t. zv. dvojité, nebo ke zlaté.

Kdo bedlivě si všimne literatury rakouské, národohospodářské i politické, z desetiletí minulého, shledá že bylo v ní mnoho a horlivě jednáno o záležitostech měny. Ale shledá též, že nejdůležitějším předmětem výkladů a sporů nebyla náprava měny a její provedení, nýbrž otázka změny valuty. Proč právě tato otázka v popředí diskusse uvedena, snadno jest pochopiti. Do let sedmdesátých padají totiž veliké převraty, které pocítil trh na drahé kovy, a — v příčinné souvislosti s nimi — ony veledůležité proměny, které zavedeny v mincovních soustavách mnohých vynikajících států evropské pevniny. D desetiletí 1871.—1880. přineslo stříbru osudné katastrofy. Kdežto průměrem let 1861.—1870. vzájemný poměr hodnoty stříbra a zlata byl 1 : 15.₄₈ (t. j. tedy 1 kg. zlata měl stejnou hodnotu jako 15.₄₈ kg. stříbra), posunuje se od té doby rok od roku více a určitěji v neprospěch stříbra, takže již r. 1874. průměrném obnášel 1 : 16.₁₇, r. 1876. 1 : 17.₃₂, 1880 dokonce již 1 : 18.₀₅, ba ani při tom nezůstalo, byl r. 1881. 1 : 18.₂₄, 1882 — 1 : 18.₂₇, r. 1883 — 1 : 18.₆₅, a do té chvíle nestal se příznivějším. O příčinách tohoto úkazu, plného vážných následků pro veškero světové hospodářství, — neboť dotýká se citelně i států s měnou zlatou, pokud mají obchodní spojení nebo pohledávky ve státech s měnou stříbrnou — dosud neutichly spory. Tolik jest jisto, že v první a rozhodné řadě stojí mezi nimi jednak značný vzrost výroby stříbra, která na př. od r. 1861—65. průměrně ročně 1.₁ mil. kg, v době 1876.—1882. průměrně 2.₅ mil. kg. obnášela, jednak rozsáhlá demonetisace stříbra, t. j. vyloučení jeho z měny v důležitých státech evropských. V příčině posléz uvedené na předním místě stojí přechod ke měně zlaté v Německu na základě zákonů ze 4. prosince 1871. a 9. července 1873., z něhož hlavní vzešel poňet, že státové t. zv. latinské unie mincovní, ve kterých podle smlouvy ze dne 23. prosince 1865. zavedena soustava t. zv. dvojité měny, platná ve Francii již od r. 1803, nejprve (1874.) ražení mincí stříbrných obmezili a konečně (1878. a 1879.) docela zastavili. I státové skandinávští sloužili se smlouvami z 18. října 1872. a 27. května 1873. v mincovní jednotu na základě měny

zlaté a též Nizozemsko r. 1875. (zák. z 6. června) odhodlalo se vzdáti se měny stříbrné a nahraditi ji zlatou. Podotkli jsme již výše, že i v samých Obcích Spojených, jež jsou na ten čas nejdůležitějším producentem stříbra, nepotkal se s velkým zdarem pokus uvésti je vedle zlata i jen obmezenou měrou v oběh jakožto zákonné platidlo.

Arciž obíhá skoro ve všech jmenovaných státech vedle zlata jistý, více méně značný obnos mincí stříbrných kurantních (ne tedy pouze v podobě drobných).

Tak na př. Německo a Holandsko nezbavily se ještě značných částí své dosavadní zásoby mincí stříbrných a státům latinské jednoty mincovní přivedla klesající cena stříbra značnou invasi bílého kovu, dokud se proti ní společným opatřením neobrnily. Ale tím, že v nich ražení nových stříbrných mincí kurantních je zamezeno, starší pak, jsouce určitým zákonným tarifováním zlatým na roveň postaveny, již jen jako pouzí stříbrní repraesentanti dominující zlaté mince obíhají, stala se vláda zlata ve všech těch státech tak rozhodnou, že se veškery obchody jejich domácí i zahraničné na takovém základě uzavírají, jako by tam jen čistá měna zlata platila.

Vidouce upadatí hodnotu stříbra za rostoucích výtěžků jeho, a sledující s obavami pozvolna se stenující výtěžky zlata, přemnozí vynikající spisovatelé národohospodářští naší doby, mezi nimi Cernuschi, Schaeffle, Wagner, Arendt a m. j. počali se přimlouvati za soustavu dvojitě měny č. t. zv. bimetallismu, kteráž by zavéstí se měla smlouvou mezinárodní na základě téže zákonné relace ve veliké skupině vzdělaných, hospodářsky silných států.

Jejich návrhy povzbuzeni a více snad ještě praktickou potřebou puzeni sešli se zástupci nejdůležitějších států r. 1880. a r. 1881. ke zvláštním konferencím mincovním v Paříži.

Avšak dohodnutí nějakého, zásadám smluveného bimetallismu příznivého, se nedosáhlo. Zástupcové vlád, zvláště těch, v jejichž státech čistá měna zlatá platí, houževnatě hájili svůj domácí status quo, nanejvýš k nepatrným, nevýznamným koncessím jsouce ochotni. Výsledek konference byla bezbarvá resoluce, vyslovující ostýchavou naději, že snad kýžená shoda mezinárodní se přece

podarí a v této naději odročila se konference na duben r. 1882., ale dosud se nesešla. Sejde prý se sice během letoška, však čáka bimetallismu mezinárodního bledne, pohřichu, vůči hledě. Pravíme „pohřichu“, neboť s vědeckým přesvědčením svým stojíme při straně jmenovaných spisovatelů národohospodářských, kteří spatřují v soustavě od nich hájené prostředek zabezpečující relativní stálost ve vzájemném poměru hodnot obou drabých kovů, jehož mocné otřesení v době přítomné jest světohospodářskou kalamitou velikého dosahu. Avšak praktický politik národohospodářský, sdílející stanovisko naše, nemůže sice nelitovati, že skutečný vývoj jinými směry se ubírá, nicméně v konkrétních otázkách měny ve svém státu musí budovati plány svoje podle daného stavu věcí, ne podle vědeckých idealů, které v rámci jeho platnosti míti nemohou. Kdyby mezinárodní shoda v příčině bimetallismu byla se zdarila, bylo by přímo nesmyslem, aby Rakousko k ní se nepřidalo a na základech, mezinárodní smlouvou posvěcených, dvojitou měnu zavedlo. Ale právě proto, že ona shoda zůstala dosud nesplněným přáním a jeho provedení budoucí je rovněž naprosto pochybné, tedy nelze ani v Rakousku na zavedení dvojitě měny prozatím vůbec pomysletí. Naproti nynější ohromné nabídce stříbra je a bylo by Rakousko, majíc v budoucnosti i po úplně odstraněné měně papírové měnu dvojitou, tak málo vydatným konsumentem stříbra, že by úpadek jeho hodnoty zdržeti nedovedlo. Nanejvýše by poskytl vítaný prostředek některým velikým státům evropským, aby se za příležitosti rakouské půjčky mincovní zbyly výhodně a snadně svých zásob stříbra, jež nyní na trh uvrhnouti se ostýchají z bázně před úpadkem jeho ceny ještě větším. Že by příklad Rakouska je naklonil mezinárodnímu bimetallismu, sotva nadíti se jest. I kdyby se v Rakousku při zavedení dvojitě měny mince stříbrné vedle zlatých sebe příznivěji tarifovaly, dejme tomu, že značné výše, nežli nynějšímu poměru hodnoty zlata a stříbra na trhu světovém (asi 1 : 18¹/₂) je přiměřeno, cizina brala by je jen dle jejich skutečné hodnoty, a kde jest záruka, že za nynějších, stále rostoucích výtěžků stříbra a zvolna klesající výroby zlata konečně, a třeba dosti záhy, neklesla by cena stříbra pod onu míru, která se za základ vzala při zavedení měny dvojitě u nás. Pak

ale by podle přirozených zákonů hospodářského života (zde to slovo plně platí) nastalo, co všude jinde za podobných okolností se vyvinulo: zlato šmahem by u nás mizelo z oběhu a ze země, až bychom měli v zemi skutečně měnu jednoduchou — stříbrnou. Bimetallismus má jenom váhy a oprávněnosti, může-li splnit svůj svétohospodářský úkol: zabezpečiti poměrnou stálost v relaci hodnot obou drahokovů. Zavéstí jej v Rakousko za nynějších poměrů, byl by při našich finančních poměrech nemístný luxus. On zůstane tudíž naprosto vyloučen, jestli v době, až přiložíme páku nápravy na naši měnu papírovou, nebude bezpečnosti, že zvítězí vědecké ideály Wolowského, Cernuschiho, Schaffle atd. I zbude pak pro nás jen alternativa: buď podržeti měnu stříbrnou aneb přejítí ke zlaté.

Tažme se nejprve, pokud by výhodno bylo podržeti měnu stříbrnou. Především jest zřejmo, že by opatření kovu, zprostředkované půjčkou, bylo snadné, kdežto by opatření zlata, na trhu světovém spořeji nabízeného, mohlo potkati se aspoň s přechodnými překážkami. I to sluší uvážiti, že by při zavedení měny zlaté část domácí zásoby stříbra (nahromaděné arci hlavně u banky rakousko-uherské) musila se prodati, kterážto nabídka snad by na trhu světovém stlačila ještě více cenu stříbra a přinesla nám tedy ztrátu. Ztráta tato arci nebyla by přílišná, jsouť následkem poměrů výše vypsanych zásoby stříbra v zemi neveliky a část jejich velmi značná zůstala by doma. Neboť by při zavedení měny zlaté nejmenší mince zlaté jen na vyšší obnosy raziti se mohly (4 nebo 5 zl.) a p měrně značné sumy mincí stříbrných jakožto drobné by se razily, znějící na obnosy mnohem vyšší nežli nynější naše drobné, tedy zejména na obnosy po 1 a 2 zl. *) Byla by tedy pro značnou část stříbra domácího možnost domácího upotřebení v nové soustavě mincovní zabezpečna a ztráta z prodeje ostatní části aspoň do jisté míry by se vymezila mincovním profitem při ražení dotčených větších peněz drobných.

*) Podotýkáme jenom, že n. př. v nynější říši německé nejmenší kurantní mince zlatá zní na 5 M. a je příliš malá, tedy nepohodlná; kdežto drobné stříbrné razí se na 5, 2 a 1 M. pak na 20 Pf.

Naproti tomu ale stojí úvahy jiné. Řečeno již, že v soustavách měny nejdůležitějších států západní a střední Evropy vládne zlato. *)

Jsme tudíž nuceni v obchodu s nimi platiti zlatem a platíme-li stříbrem, bérou je toliko podle skutečné jeho hodnoty tržní, nyní, jak známo, velmi kleslé a stále klesající. Oni zas navzájem platí nám svou mincí zlatou, resp. mincemi stříbrnými ji zastupujícími a platí nám jimi opět jen podle poměru, v jakém cena stříbra ke zlatu stojí. Kdyby tento poměr mezi oběma drahokovy byl stálý, nebylo by v těch věcech žádné nesnáze pro nás. Ale ten poměr stále kolísá, což my pozorujeme na t. zv. ažiu zlata, jehož proměny a skoky právě nic jiného nevyjadřují, nežli ony neustálé záchvěvy ve vzájemném poměru hodnoty zlata a stříbra na trhu světovém. Dnes činí t. zv. ažio zlata 18, zítra 20, pozejtří ještě třeba víc, zkrátka — protože my, užívající doma mince stříbrné a počítající na základě jejím, největší část svých zahraničních obchodů nuceni jsme pořádati na základě mince zlaté, v příslušných zahraničních státech platné, tedy jest celý základ pro tvoření cen v našem obchodu zahraničním nepevný, kolísavý. Zlým duchem všeho našeho hospodářského styku s cizinou jest loterie ztrát a zisků mincovních. Cizina hospodářsky silnější (majíc lepší, stálejší peníze) hradí se proti ztrátám z toho kolísání stlačující ceny našich výrobků, což v nepříznivém stavu našich směnečných kursů na cizích trzích se ukazuje.

Ačkoliv nám tedy ažio naší domácí mince zákonné (t. j. stříbrné) zmizelo, zkusíme přece tyranii ažia, která pochází z toho, že se svou domácí měnou, zbudovanou na základě stříbra, naproti nej-

*) Že veliká převaha přívozu i vývozu rakousko-uherského jde přes hranice jihozápadní a severozápadní, tedy z oněch a do těch států, jež počítají na základě zlata, vysvítá ze statistiky našeho zahraničního obchodu. Obnášelat v mil. zl. cena přívozu a vývozu v letech níže udaných,

	Cena přívozu:		Cena vývozu:	
	vůbec	přes Německo, Itálii, a Švýcarsy	vůbec	přes Německo, Itálii a Švýcarsy
roku 1880.	613. ₅	405. ₂	676. ₀	460. ₀
" 1882.	641. ₈	436. ₆	731. ₅	500. ₇
" 1883.	654. ₂	444. ₅	781. ₆	545. ₈

důležitějším svým klientům obchodním zahraničním jsme ve stavu jakési hospodářské izolace, zcela podobné oné, ve které je stát s měnou papírovou disaziem stíženou. A jestliže, odstranice nebezpečný přebytek svých nesměnitelných státovek, zůstaneme při méně stříbrné a mince její v rozsáhlejší oběh uvedeme, na nepříznivém stavu věci právě vylíčeném nic změnit se nemůže. Hrdě slyšíme kolem sebe volati přívržence měny zlaté: zlatu náleží budoucnost ve státech vzdělaných.

Vidíme, že oprávněnosti toho hesla půdy přibývá následkem nynější mincovní politiky států evropských. A přece — byť bychom sebe více si přáli, aby to heslo bylo nahrazeno jiným — za daného stavu věci cítíme, že zůstaneme, podržíce jakožto měnu minci stříbrnou, minci z kovu ceny stále kolísající, od států dotčených hospodářsky izolováni a potrváme v poměrech, které se mnoho nelíší odjóněch, jaké při méně papírové nadcházejí, když v ní rádí demon azia.

Arci říci se může: zahraničné styky obchodní nemohou býti jediným vodítkem domácí naší politiky. Nepoměrně obsáhlejší jsou domácí obraty obchodní a v nich potřeba zlaté měny se nepocituje. Nač podrobovati pro pohodlí neb osobní prospěch menšiny, vedoucí obchody s cizinou, celý domácí obchod, na určité koleje uvyklý, tak značné změně peněžní soustavy? Než i takovými hesly dlužno nakládati opatrněji. O pouhý zisk podnikatelstva, s cizinou obchody vedoucího, zde neběží. Při nynějším rozsahu zahraničných styků hospodářských, při nynějším intensivnosti světohospodářských činitelů v každém jednotlivém hospodářství národním, všecko tvoření cen v zahraničném obchodu světlo a stíny svoje vrhá až do odlehlé dílny maloprůmyslníka, do dvora rolníkova i do mzdy dělníkovy, právě tak jako kolísavé disazio měny papírové.

A konečně, zůstanou-li rozhodující státové evropští proti stříbrnu stále tak upjati, jako dosud — a to předpokládání pro nás platí, proto že je dotvrzuje živá skutečnost — zachová-li tudíž i hodnota stříbra svou tendenci klesající za stálého kolísání: což zůstane domácí stříbrná mince bez účastenství na těchto změnách, nebude ona také v hodnotě kolísati a klesati, nebude nám to zdrojem věčné revoluce v cenách, mzdách i úvěrních závazcích socialně tak velmi neblahé? A praví-li kdo: „Vždyť výtěžky svě-

tové produkce zlata se stále zmenšují, věhlasní geologové (Suess) dotvrzují, že to z přirozených příčin nezbytné: kde tedy se nabere zlata, budou-li chtít všickni státové přejíti ku méně zlaté? Nevzejde z toho nezbytné zdražení zlata a tím konečně ještě rozsáhlejší revoluce v cenách a převraty v rozdělení majetku?“ Tu arci lze odpověděti: Možná! Bylo by lépe jinou mincovní politikou evropských států tomu zabrániti. Ale prozatím hodnota zlata, přese všechnu rostoucí konsumpci jeho k účelům mincovním, zachovala se při stálosti a — opět se stanoviska daného stavu věci — co budou jiní státové v budoucnosti vzdálené činiti, nedotýká se nás. Nelze-li shodou interessentů hrozícímu zlu budoucímu zabrániti, platí pro každého z nich: Sauve qui peut. Pro Rakousko, jestli v době nedaleké pro účely měny vystoupí jako poptavatel po zlatu, najde se ono ještě bez nebezpečí nějaké katastrofy. Vždyť stejně varována též Italie a přece ze širého prostranství světa vzdělaného po částkách ze zásob jeho odstoupených bez obtíže potřebný kov se sehnal.

Rádo se také ukazuje k tomu, že by se zavedenou měnou zlatou zvýšil úrok. To aspoň všeobecně naprosto neplatí. Procento úrokové nezávisí na ceně drahého kovu, nýbrž na momentech zcela jiných, o čemž sobě každý z kterékoliv učební knihy národohospodářské poučení najíti může.

Výsledek naší úvahy jest tedy tento:

1. Náprava měny v Rakousku bude možna v nedaleké budoucnosti, jestli se podaří zjednati rovnováhu finanční v obou polovicích říše a takový ještě přebytek běžných řádných příjmů, který dostačí na zúročení půjčky valutové.

Tato půjčka sloužila by k tomu, aby se suma obíhajících státovek zredukovalo na obnos národohospodářsky nezavadný.

2.) Dokavad není naděje na uskutečnění t. zv. mezinárodního bimetalismu aspoň ve větší skupině států evropských hospodářsky silných, dokavad tedy zůstává dominujícím živlem měny v Evropě zlato, nedá se ani náprava měny v Rakousku jinak mysliti, leč na základě zlata.

Nedomníváme se nikterak, že jsme v té věci pronesli poslední neomylné slovo, aniž vyčerpali jsme úplně všechny stránky neskonale spleťitého předmětu. Pokusili jsme se jenom vysloviti některé úsudky, které logika fakt sama politikovi podává, třeba jeho vědecký ideal ukazoval v jiné směry, jimž toliko obrat v nynější mincovní politice četných států evropských platnost by zjednati mohl.

Příklady z doby nejnovější, předvedené na těchto stránkách, ukazují, jak velikou váhu moudří politikové kladou na spořádané poměry měny, kterak ochotně přinášejí se veliké oběti finanční tomuto úkolu (Italie, Francie). Platnost oněch principů národohospodářských, které n. p. Itálii pudily k nápravě měny, pro nás menší není.

REV15

ÚK PrF MU

3129S28418